

“A SCRIE ȘI A FACE ISTORIE” Studiu de caz – generația pașoptistă

“Istoria prin mine ia chip, se-nființează”. (I. H. Rădulescu)

“Les morts gouvernent les vivants”. (August Comte)

“Eroii sunt spirite tutelare, invocabile mai ales în vremuri grele”.

(Al. Zub)

“Viețile de oameni complet dominate de tinerețea lor trebuie să ducă grabnic la sfârșirea civilizației noastre, tot așa cum se sfarmă provele sculptate ale joncilor manevrate de tineri marinari”.

(André Malraux)

În acest demitologizant început de mileniu, generația-mit de la 1848 rămâne, în cel mai înalt grad, exemplară. Revanșă în sfera imaginarului față de vicisitudinile unei istorii a cărei nedreptate se resimte unanim, icoana generației pașoptiste s-a păstrat, printr-o permanentă redimensionare de sine¹, încă furnizând arhetipuri, încă oferindu-ne modele pentru a ne transcende starea comună².

Devenită Istorie, generația pașoptistă, a cărei umbră o simțim proiectată asupra noastră, nu a fost ocolită de subiectivitatea inerentă oricărui act de cunoaștere; umbra sa a fost, prin urmare, supusă relativului și diferitelor scenarii propuse de fiecare generație pentru trecut³.

Ideea care străbate însă întreaga literatură istorică este cea a “misiei” și “mesianismului”, concepute drept componente necesare ale destinului, a unui “mecanat” de care erau conștienți înșiși pașoptiștii: “În mâinile noastre stă ca să ni se înscrie numele pe tablele de bronz ale istoriei; în mâinile noastre stă ca să facem să zică posteritatea că supt petrele supt care avem a fi culcați zac inimi mari și nobile; în mâinile noastre stă că deși împlinindu-ne misia pe pământ, că deși morți, încă din morminte să dăm urmașilor noștri sfaturi de mântuire și să dictăm legi generațiilor viitoare”, afirma Kogălniceanu⁴, reclamând o continuitate de atitudine, un efort care să solidarizeze generațiile în numele aceluiași ideal.

În timp ce Alexandru Ioan Cuza cerea: “să ne pregătim pentru ca să murim”, întrucât “cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor nației noastre vrednic de trecutul strămoșilor noștri romani”⁵, Bălcescu, dezvăluindu-și ca întotdeauna intimitățile cu sfială și pudoare, era convins că, începându-și viața în închisoare pentru revoluție, aceasta “oblige comme noblesse”⁶.

Apărută “în larva ideilor nouă”⁷, într-o vreme când totul era *de făcut*, generația română de la 1848 și-a asumat, potrivit profeției lui Jules Michelet, *misia istorică* de a înscrie destinul românilor în “calendarul lumii”⁸. Tipice biografii pașoptiste se vor împlini deci, într-o epocă în care, abia eliberată de tirania lecțiilor știute pe de rost, lumea românească își începea respirația și transpirația infatigabilă spre asumarea obstinantă a marilor idei ale veacului.

În vremuri de evoluție calmă, în care tradiția perpetuează imobilismul, atunci când nu au loc războaie sau revoluții, caracteristicile de “generație” ies prea puțin în relief; când însă evoluția devine convulsivă, iar evenimentele se succed într-o cadență uluitoare, conștiința deosebirii de predecesori devine un element propulsiv, sporind deosebirea însăși⁹.

Înaintașii apucaseră epoca fanariotă “cu întregul ei cortegiu de umilinte”, cât și școala grecească, “înțepenită în scolastică și aristotelism prăfuit”¹⁰; în timpul lor “întâmplările lumii de prinpregiur murea la graniță”, viața le era “lină ca un râu ce cură prin livezi și grădini și se varsă fără

¹ Gh. Cliveti, *Liberalismul românesc. Eseu istoriografic*, Ed. Fundației Axis, Iași, 1996, p. 59.

² Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Istorie și mit. De la romantici la Mircea Eliade*, în “Secolul 20”, 1978, 2-3, p. 51.

³ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, Ed. Minerva, București, 1972, p. 602.

⁴ Mihail Kogălniceanu, *Scrisori literare, istorice, politice*, Ed. Tineretului, 1967, p. 193.

⁵ Apud Vasile Cristian, *Contribuția istoriografiei la pregătirea ideologică a revoluției române de la 1848*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1985, p. 176.

⁶ Nicolae Bălcescu, *Scrisoare către A. C. Goleșcu*, Paris, 4 martie, 1850, în vol. *Opere*, IV, *Corespondență*, Ed. Academiei R.P.R., București 1962, p. 277.

⁷ Expresia îi aparține lui Alecu Russo, *lassy et ses habitants en 1840*, în *Scrisori*, publicate de Petre V. Ilaș, Edițiunea Academiei Române, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1908, p. 255.

⁸ Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 59 - 60.

⁹ Paul Cornea, *Oamenii începutului de drum*, Ed. Meridian, București, 1974, p. 10 - 11.

¹⁰ *Ibidem*, p. 11.

huet în Siret”, pe ei “vălmășagul veacului îi găsea și-i lăsa liniștiți”¹¹. Însăși generația lui Câmpineanu, “generația bătrânilor”, cum o numește Bălcescu, “mirată că nu a cules a doua zi ceea ce a semănat cu o zi înainte” își pierduse credința și adoptase o atitudine pasivă, defetistă¹².

Oamenii “inceputului de drum” – pașoptiștii –, s-au delimitat ideologic, psihologic și moral de predecesorii lor, întrucât “timpul arderii” li s-a consumat într-un viraj istoric de proporții, în marele punct de cotitură reprezentat de *revoluția de la 1848*; aceasta a răspândit o lumină atât de vie, încât nu a existat contemporan pe care să nu-l lumineze. 1848, “cel mai sublim și mai frumos an”¹³ și revoluția, “scânteie sântă a sufletului urzitor”¹⁴, au “scoborât visul și utopia în uliță”; oamenii generației de la 1848 “au reprezentat în modul cel mai caracteristic nebunia revoluționară a *pașoptismului*”¹⁵ (s. n.).

În accepțiunea lui Paul Cornea, termenul de pașoptism «e aplicat mișcării cultural-politice care ia naștere după răscoala lui Tudor Vladimirescu, se manifestă sub o formă conștientă de sine la “Dacia literară” (1840) și “Propășirea” (1844), are repercursiuni în toate compartimentele de activitate spirituală și reflectă pe plan ideologic lupta pentru emanciparea națională și reorganizarea burghezo-democratică a statului”¹⁶.

Scrupulozitatea științifică a acestei definiții pare a lămuri problema, dar tot Paul Cornea vede în pașoptism o “lună de miere între patriotism și diletantism”, când “oamenii fac de toate și ce se pricep și ce nu se pricep, fără să se încurce în scrupule, cu o ingeniozitate desăvârșită și fără nici un simțământ de jenă”¹⁷. Iar dacă aducem în discuție și remarca lui Ernest Renan, în legătură cu predispoziția sufletească a generației pașoptiste “de a se arunca pe sine asupra vieții ca asupra unei rugăciuni”¹⁸, observăm că termenul de pașoptism poate căpăta chiar conotații contemporane.

Ambiguitatea pare totală și va rămâne astfel, dacă nu vom lua în discuție și *componentele fenomenului pașoptist*. Înclinația spre polimorfism și elasticitate conceptuală este lesne explicabilă prin faptul că “ordinea veche nu dispunea de ideologi, ci numai de polițai”; așadar pașoptismul nu a fost obligat “să-și pledeze dreptul la existență și să se manifeste prin negație”¹⁹. Nu aflăm, în epocă, dușmani neîmpăcați ai convingerilor înaintate. Era “veacul romantic”, exista o predilecție de a pune marile întrebări, ba chiar, în sufletele sensibile (cel al lui Bălcescu, de pildă), se deșteptase “un frison metafizic”.

O enormă bună-credință, ideea că trebuia lucrat repede pentru recuperarea grabnică a întârzierii românești (“Suntem, domnule - îi scria Heliade lui Negruzzi la 15 octombrie 1836 - într-o epocă și într-o stare când, dacă putem, nu trebuie să lăsăm nimic să întârzie”), creaseră un climat emulativ, care-i obliga pe oameni să se cheltuiască fără precupețire²⁰.

Într-o epocă în care, pe orizontală, culturile europene comunicau mai mult ca oricând și își împărtășeau cuceririle, “periferialismul economic”²¹ al societății românești a fost dublat de afirmarea unei culturi profund sincronă cu a Europei. Această “ardere a etapelor”, caracteristică societăților agrare intrate în orbita schimbului capitalist, a făcut ca în deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea, românii (care mereu descopereau cu candoare Americi demult cunoscute!), să redacteze conștiincios o temă anterior oferită spre rezolvare Apusului: deteriorarea luminismului și realizarea marelui recital al romantismului²². Astfel se explică existența, în cadrul pașoptismului românesc, a două componente ideologice “care uneori se juxtapun, alteleori se află în conflict și numai rareori fuzionează”: pașoptism **luminist** și pașoptism **revoluționar**.

Pașoptiștii “lumiști” “contribuie activ la marea operă de asimilare a cunoștințelor, tehnicilor și formelor instituționale ale Apusului, dorind ca prin instrucție și reforme chibzuite să înalțe neamul românesc din înapoiere; revoluționarii “consideră acțiunea de culturalizare

¹¹ Alecu Russo, *Studie moldovană*, în *Scrieri*, publicate de Petre V. Haneș, Edițiunea Academiei Române, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1908, p. 11.

¹² Cf. Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834 - 1849*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 12.

¹³ Expresia îi aparține lui C. A. Rosetti, în Marin Bucur, C. A. Rosetti, Ed. Minerva, București, 1970, p. 69.

¹⁴ *Ibidem*, p. 105.

¹⁵ Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, I, *Forțele revoluționare*, Ed. Ancora, București, 1924, p. 43.

¹⁶ Paul Cornea, *Oamenii...*, p. 5.

¹⁷ *Idem*, *Originile...*, p. 424.

¹⁸ Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 81.

¹⁹ Paul Cornea, *Oamenii...*, p. 6.

²⁰ *Ibidem*, p. 108.

²¹ Vezi, în acest sens, lucrarea lui Ilie Bădescu, *Sincronism european și cultură critică românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

²² Paul Cornea, *Oamenii...*, p. 605.

insuficientă și vor s-o dubleze prin luptă politică, pe căi legale și conspirative, împotriva ordinii feudale și a regimului ieșit din Regulamentul Organic²³.

Și totuși, departe de noi gândul că prin această “împărțire” s-a rezolvat problema! Pașoptismul nu are un “ideal-typus”, cele două polarități nu există în forma lor pură, iar deosebirile dintre cele două categorii nu sunt totuși fundamentale, întrucât nu angajează sensul atribuit existenței, nici primatul ideii de acțiune²⁴. Pentru ambele tipuri de pașoptiști, suprema valoare a vieții este slujirea cauzei naționale; diferența constă în căile de punere în aplicare a acestui deziderat.

S-a observat, pe bună dreptate “că cei care se nasc în același timp, datorită unor factori de sincronie care se numesc: repercursiuni identice ale istoriei, modă, directive intelectuale comune, prezintă o serie de trăsături asemănătoare”²⁵. Dar, întrucât istoria nu lucrează numai cu noțiuni, ci și cu valori, cu *oameni*, pentru a surprinde timbrul unic și ireductibil al fiecărui *căuzaș*, este important ca, în afară de cunoașterea topografiei epocii, să întreprindem un demers vertical și personalizat, să privim “de aproape” în ce fel se încarnează istoria în indivizi. Din aceeași celulă germinativă a rezultat, în cazul generației pașoptiste, o floră infinit diversă, un larg evantai de talente exprimând, în fond, însăși polaritatea sufletului românesc.

Dacă încercăm a schița “fizionomia” acestei generații, pornind de la un criteriu coerent, nu lipsit de semnificație extrinsecă: acela al datelor de naștere ale principalilor reprezentanți ai prepașoptismului și pașoptismului:

1788 - Gh. Asachi; 1792 - Iancu Văcărescu; 1799 - Petrache Poenaru; 1802 - Ion-Heliade Rădulescu; 1808 - C. Negruzzi, S. Bănuțiu; 1809 - Șt. Golescu; 1810 - N. Golescu, A. T. Laurian; 1811 - I. Maiorescu; 1812 - Gh. Barițiu; 1813 - Cezar Bolliac; 1815 - G. Baronzi (?); 1816 - I. Ghica, C. A. Rosetti, I. Voinescu II, A. Mureșanu; 1817 - M. Kogălniceanu; 1818 - D. Brătianu, V. Alecsandri (sau 1819, 1821); 1819 - N. Bălcescu, Al.-G. Golescu; 1821 - I. Brătianu; 1823 - C. D. Aricescu; 1824 - Avram Iancu; 1825 - D. Bolintineanu (?); 1827 - Al. Papiu Ilarian, observăm că în prima generație, a “pașoptiștilor luminiști”, ar intra (pornind de la criteriul expus mai înainte: acela al căilor de slujire a cauzei naționale): Gh. Asachi, Iancu Văcărescu, Petrache Poenaru, Ion-Heliade Rădulescu. “Luminiștii”, ajunși la maturitate în anii de sfârșit ai regimului fanariot, gravitează deci în jurul anului 1800 și sunt despărțiți între ei printr-un sfert de veac.

Majoritatea “luminiștilor” n-au nici un nume, nici avere, provin din clasele intermediare ale societății sau de-a dreptul “de jos” (Asachi e fiu de preot, tatăl lui Heliade fusese un mic slujbaș local, iar Săulescu și Poteca vin “direct de la brazdă”). În societatea aristocratică a timpului, au răzbit prin calități burgheze și însușiri necesare unei epoci de pionierat: aptitudini și muncă, entuziasm și perseverență. Aproape nici unul nu a beneficiat de o educație completă și sistematică, de diplome academice: Heliade, Poenaru, Poteca, Săulescu își încep formația în academiile grecești, iar câțiva sunt trimiși ca bursieri în străinătate (E. Poteca, P. Poenaru, G. Săulescu)²⁶.

Ambiția lor de a transpune ideile iluministe în instituții era însoțită de o gândire aristocratică, societatea ideală fiind, în concepția lor, comunitatea rurală patriarhală, patronată de boieri patrioți și binevoitori. Ei opun idealului cosmopolit al celui de-al XVIII-lea veac dorința de a îndruma societatea românească pe căile progresului, de a promova valorile naționale prin păstrarea contactului cu tradiția. Au convingerea optimistă că educația e cheia transformării individului și, prin aceasta, a societății; prin urmare, pun accentul pe alfabetizare, catehizarea ignoranților, dezrădăcinarea relelor deprinderi. Progresul este văzut ca decurgând nu din revoluții (pe care le reprobă), ci din mici și treptate îmbunătățiri; suferințele tărănimii le storc lacrimi, dar văd ca un *datum* iobăgia și privilegiile boierimii. Aceste limite sunt firești, dacă ne gândim la statutul special al intelectualului în epocă: urmașul direct al “grămăticului” din vremea fanarioților, uneori ținut în capul scârilor, căruia accesul în politică îi era interzis²⁷.

Totuși, în contrast cu membrii protipendadei, “luminiștii posedă avantajul de a nu fi legați de epoca veche prin interese și amintiri”; de aici, o mai mare receptivitate la nou, o atitudine mai hotărâtă față de înapoiere și corupție, o implicare mai fermă în mișcarea de regenerare națională. Cu tot statutul lor incert în viața socială, reduși ca număr, “luminiștii” posedă un mare atu: sunt un nucleu incipient de profesioniști, care controlează mijloacele de informație, putându-și transpune bunele intenții într-o politică durabilă, desfășurată sistematic. Preocupările nu le apar nici un moment ca izolate, juxtapuse; erau convinși că a tăia brazde într-un pământ înțelenit nu este o preocupare ca oricare alta, ci constituie un

²³ *Ibidem*, p. 6.

²⁴ *Idem*, *Originile ...*, p. 432.

²⁵ *Idem*, *Oamenii...*, p. 10.

²⁶ După *Idem*, *Originile...*, p. 427 - 429.

²⁷ *Ibidem*, p. 430.

apostolat. Acesta este, de altfel, singurul criteriu coerent pe care îl putem invoca atunci când îi așezăm pe "luminiști" în galeria personalităților pașoptiste.

Din polifonia zgomotoasă și indiscretă a "vocilor" de la începutul veacului al XIX-lea răzbate un sunet pur, cu o sonoritate nobilă și clară: vocea "marelui singuratic" *Gheorghe Asachi*. Îndelungile peregrinări prin lume, condițiile vitrege ale epocii fanariote l-au lipsit de comilitoni cu aceleași aspirații și refuzuri, de puțința definirii prin ricoșeu, de emulația și dialogul cu cei de-o seamă. Singurătatea i-a devenit mai târziu destin; fidel sieși, greu adaptabil, s-a trezit repede scos din joc, "revoluționarii" neavând nici un fel de simpatie pentru intelectualul aflat pe o altă barcadă politică și culturală²⁸. Asachi însuși era conștient de aceasta, într-una din acele "melancolii ale sfârșitului de zi": "Numai eu am rămas, ca un singuratic spic, pe carile săcerătorul au uitat a-l tăia! Un nou neam am răsărit, cu nouă dorințe și idei nouă; sunetul numirilor celor vechi au trecut, precum m-am trecut și eu însumi; poate că sunt de puțini cinstiți, de mulți defăimat și de nime iubit!"²⁹. Inițiat în arta dificilă a idealului stăpânit de rațiune,³⁰ Asachi e, desigur, luminist, dar "politicește om al Regulamentului Organic, dispus să admită că dreptul politic al românilor nu rezultă din dezvoltarea istorică a națiunii, ci din convenția între două mari puteri, adversar al revoluției de la 1848 și al Unirii"³¹, e oare și pașoptist?

Mai tânărului *Heliade* (n. 1802), nu i se poate aplica nici măcar scuza singurătății. El are posibilitatea de a se defini prin negație, dar în cazul său ursitoarele au fost indecise: elev al Academiei grecești de la Măgureanu, dar și al lui Gh. Lazăr, "amestecând toată viața o ideologie a conservatorismului social cu înclinări utopiste, un pozitivism raționalist cu gustul pentru insolit și ocult", în persoana sa și-au făcut loc atât un puternic sentiment național, cât și umanismul cosmopolit al secolului al XVIII-lea.

Însuși Iorga insistă asupra contradicțiilor care-l macină pe acest "exclus" al generației muntene, în cele câteva pagini pe care i le dedică în *Istoria românilor*: "n-avea nimic simpatice în atitudinea-i față de ideile naționale ale timpului". Heliade putea afirma cu aceeași dezinvoltură și bună-credință și că: "rumânul este întreg roman și toate părțile trupului său, și chiar sângele, îi sunt romane", pentru a se întreba apoi (convins fiind că "era un păcat al soartei că omenirea e împărțită în nații!"): "ce sunt aceste două Principate pe lângă Europa întregă și celelalte continente: un pumn, o mână de pământ!"³² Prin urmare, cu toate concesiile făcute spiritului vremii, nu este el oare profund atașat mentalității secolului precedent?

În ceea ce-i privește pe "revoluționari", "a găsi începuturile acestei generații, a-i urmări acțiunea până în momentul când ea încearcă a da însăși direcția vieții publice, e cea d'întăiu sarcină a cui urmărește dezvoltarea societății românești"³³ (N. Iorga).

Oameni ai acțiunii, râvnind să schimbe lumea, nu s-o contemple sau să filosofeze asupra-i, "revoluționarii" sunt, totodată, mai compacți decât "luminiștii" (majoritatea se nasc între 1810 - 1820, în jurul acestui nucleu gravitând mai vârstnicii C. Negruzzi, S. Bărnăuțiu, Șt. Goleșcu și tinerii C. D. Aricescu, Avram Iancu, Al.-Papiu Ilarian). Epoca anterioară *Regulamentului Organic* intră în sfera experienței nemijlocite a acestor "artizani ai tranziției". Anul 1830 îi află pe Negruzzi și Alexandrescu în pragul maturității, pe Kogălniceanu și Ghica adolescenți, pe Alecsandri și Russo la sfârșitul copilăriei. Pentru unii din ei, imaginea taților purtând anterior, giubea și ișlic a rămas definitivă. Ei înșiși par să fi avut o structură duală: lui Alecsandri vremea părinților îi pare "o epocă interesantă", de care "ne ținem noi înșine prin legături intime"; mai vârstnicul Negruzzi măturisea: "în mine surzesc doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou"³⁴.

"Revoluționari în metodă, democrați în atitudine, romantici în gusturi"³⁵, membrii celei de-a doua generații găsesc, la debutul lor (care are loc în jurul anului 1835), atât un fâgaș croit, cât și o societate pregătită să-i primească. În condițiile în care Europa, încă din timpul lui Montesquieu, reprezenta doar un stat alcătuit din mai multe provincii, legăturile cu lumea și spiritul european nu mai sunt izolate, singulare, oamenii epocii nu se mai consideră "în afară" (ca pravoslavnicul boier Constantin Radovici din Golești), ci "înăuntru", judecând Apusul cu comprehensiune și spirit critic.

²⁸ Idem, *Gh. Asachi și melancoliile sfârșitului de zi*, în *Aproapele și departele*, Ed. Cartea Românească, 1990, p. 58.

²⁹ Gh. Asachi, *Opere*, II, Ed. Minerva, București, 1973, p. 546.

³⁰ Paul Cornea, *Originile...*, p. 320.

³¹ Idem, *Oamenii...*, p. 7.

³² Vezi N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IX, *Unificatorii*, București, 1938, p. 51 - 55.

³³ *Ibidem*, p. 7.

³⁴ Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*, Ed. Cartea Românească, București, 1986, p. 124.

³⁵ Paul Cornea, *Oamenii...*, p. 431.

Luminismul nu mai era privit ca o soluție globală a ieșirii din criză; tribulațiile istoriei îl demonetizaseră, obligându-l să se adapteze noilor cerințe ale dezvoltării. Printr-un lung proces de emergență, se conturează un romantism ce “fermentează la suprafața vieții publice..., limpezit deja după o lungă gestație, acționând sub forma unui curent”³⁶; generația “revoluționarilor” și l-a asumat, cristalizându-i ideile, clarificându-i motivele, explicitându-i tendințele.

Revirimentul din 1840, când “revoluționarii”, o nouă generație pregătită “pentru a duce pe alte căi lupta începută de înaintașii săi”³⁷ intră decisiv în arenă, s-a petrecut pe fondul transformărilor structurale din decada anterioară, caracterizată prin ritmul rapid al recuperării, prin instituționalizarea culturii și prin extinderea mișcării culturale la scară națională³⁸. “Am făcut mai mult în acești ani din urmă decât în curs de cinci secole”, constata, pe bună dreptate, Kogălniceanu în 1839. Într-adevăr, în deceniul al patrulea, descătușarea energiilor și accelerarea ritmului dezvoltării creaseră culturii, ale cărei diverse domenii începuseră să se delimiteze și să-și cucerească autonomia, un cadru instituțional de afirmare.

Alec Russo considera însă 1830 drept “anul slavei”, întrucât atunci: “cu o presimțire mai presus decât conștiința obștească de atunci, părinții moldoveni și români umplură lumea cea mare de copiii lor, spre a-i adăpa la izvoarele de învățătură”³⁹. V. Alecsandri nota convins: “Tinerimea noastră ar fi rămas pierdută, dacă unii din părinții noștri nu ar fi avut ideea de a-și trimite copiii la universitățile din Europa și Germania”⁴⁰. “Fac parte - mărturisea Kogălniceanu în 1855 -, de o generație care s-au deprins din tinerețe cu studiul. Activitatea spiritului este o condiție vitală a acestei generații”⁴¹. Comilitonul său, C. A. Rosetti, rebel zgomotos și original, exclama, într-o ditirambă plină de metafore: “Al Nopti ale juniei, unde sunteți voi!... Stele dulci, unde sunt nopțile acelea în care citeam și învățam Patria și Muma, femeia ș-amorul, unirea, credința și biruința?”⁴².

“Căzușii”, marea majoritate fii de boieri, își încep educația cu dascăli francezi stabiliți în Principate, care deschisese “pentru fiii de nobili”, “pansioane” organizate după modelul școlilor franceze. Prin dascălul Gherman Vida, “cunoscătorul de franțuzește, autorul de gramatică franco-română, maramurășanul cu iubire de neam”⁴³, Alecsandri și Kogălniceanu au avut șansa de a primi o educație românească. Ca și mulți alți tineri moldoveni, tânărul Kogălniceanu a trecut, în toamna anului 1828, la pensionul francez al lui Cuénim Foure, cel care “a consacrat douăzeci de ani educației tineretului moldav, pe care l-a învățat dragostea și nu ura către patrie și instituțiile sale”⁴⁴, apoi la Miroslava “pe vârful unui deal romantic”, unde în 1831, Lincourt, fost profesor al lui Mihail Sturdza, deschisese un institut în asociere cu alți compatrioți: Chefneux și Bagard. “Eu eram atunci de patrusprezece pe cincisprezece ani, tocma în acea vârstă când copilul trece ca să facă loc tânărului”⁴⁵; aici a urmat Kogălniceanu până în 1834. Întrucât finalitatea era pregătirea elevilor pentru continuarea studiilor peste hotare, se pune accentul pe învățarea limbilor străine, după metoda Jacotot, care “începuse atunci a fi de modă” și pretindea “a ști mult pe de rost, ca un papagal, a scrie o față cu puține greșeli de ortografie”⁴⁶.

Asemenea “pansioane” lipseau la București, “cu toate silințele lui Vaillant ajuns, îndată după sosirea sa, profesor de Stat, director de Colegiu”. După obicei, fiii de boieri luau primele lecții acasă, cu dascăli particulari, apoi urmau școala la Sfântul Sava, cu profesori care au trezit conștiința românească a secolului (la 1830, corpul profesoral număra pe Marcovici și I. Pop, C. Aristie pentru franceză, apoi Vaillant și Théot și, bineînțeles, Eliade, P. Poenaru, Eufrosin Poteca, Gh. Ioanid, Gh. Pop). Printre elevi, la 1832 îi regăsim pe C. A. Rosetti, Gr. Alexandrescu, I. Ghica, Scarlat Filipescu, Grigore Grădișteanu. Bălcescu însuși, cu toată starea materială a familiei, devenită precară după moartea tatălui, studiază la Sfântul Sava.

³⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 85.

³⁷ Gh. Platon, *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Ed. Universitas, Chișinău, 1993, p. 194 - 195.

³⁸ Paul Cornea, *Oamenii...*, p. 434.

³⁹ Alecu Russo, *Amintiri*, în Alecu Russo, *op. cit.*, p. 106.

⁴⁰ Vasile Alecsandri, *Proză*, ediția G. C. Nicolescu, București, 1967, p. 343.

⁴¹ Cf. Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Ed. Junimea, Iași, 1974, p. 168.

⁴² C. A. Rosetti, *Către femeile claselor privilegiate*, Tipografia lui E. de Soye, Paris, 1851, în Marin Bucur, *op. cit.*, p. 106.

⁴³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, vol. II, Institutul de Arte Grafice și Editură “Minerva”, București, 1907, p. 51.

⁴⁴ Mihail Kogălniceanu, *Iluzii pierdute... Un întâi amor*, în *Opere*, I, *Beletristica, studii literare, culturale și sociale*, Ediție critică publicată sub îngrijirea lui Dan Simionescu, Ed. Academiei R.S.R., București, 1974, p. 68.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 57.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 58.

La Iași, în 1834, a fost înființată Academia Mihăileană, "ajunsă răpede cea dintâiu Școală românească, o adevărată Universitate"⁴⁷. Judecând după manualele profesorilor Gh. Săulescu și Aaron Florian, nivelul predării era satisfăcător, iar volumul de cunoștințe destul de important. Aceste progrese sensibile în domeniul învățământului îl vor determina pe A. Demidoff să remarce, în 1837: "Educația distinsă primită de tinerii nobili ne dă garanția pentru viitor, a unei stări mai bune de lucruri"⁴⁸.

"Revoluționarii" au fost prima generație care a **studiat în străinătate**. Din ultimii ani ai celui de-al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, un număr tot mai mare de tineri ia calea Universităților străine. Muntenii preferă Parisul și Geneva; moldovenii se opresc, într-o primă etapă, în Austria și Germania. Tineri studenți munteni, care nu aparțineau boierimii, subvenționați de stat (Eufrosin Poteca, Simion Marcovici, Constantin Moroiu), sunt trimiși la Pisa, în Italia. În 1834, un grup similar va pleca din Moldova, fiind destinat a oferi cadre didactice Academiei reorganizate de domnitorul Mihail Sturdza la Iași.

Viața acestor tineri plecați la studii s-a desfășurat în condiții mult superioare acelorale tinerilor munteni de după 1821 sau chiar ale bursierilor moldoveni trimiși la Viena de mitropolitul Veniamin Costachi. Prin Lunéville-ul "exilului școlăresc" au trecut, pe lângă "Monsieur de Kogalnitchan", tinerii Sturdza, "dintre cari cel mare arăta și el însuși", "nepotul iconomului Grigorie", "un Plagino din Țara Românească"; în 1836 veni "copilul cuconului Lupu Balș", este și un tânăr Enuță, un Nicu Casu, iar fostul consul francez Mimaut aduce și pe "vita din Grechia", Vogoridi: iată o întreagă colonie românească. În Parisul "liberalismului și vieții moderne"⁴⁹ învățau, sub paza grecului Furnarachi, începând din toamna anului 1834, "Vasilică Alecsandri"⁵⁰, viitorul domn Alexandru-Ioan Cuza, Nicolae Docan, Panaite Radu și pictorul Negulici. Din Țara Românească a pornit spre Paris, în 1835, un alt grup de tineri, între care Ion Ghica.

Obiectivul declarat al studiilor în străinătate a pașoptiștilor "revoluționari" fiind o "educație generală", constatăm, la majoritatea acestora, o lipsă de interes față de obținerea unei diplome, pe care nu o considerau necesară activității lor în patrie. Diplome n-a obținut nici unul din făuritorii lumii moderne: nici C. A. Rosetti, nici Nicolae Bălcescu, nici frații Golescu și nici măcar atât de dotatul Kogălniceanu.

Acesta din urmă va păstra, până la capătul vieții, amintirea societății berlineze a tinereții sale: "Acestei societăți - va afirma în 1891 -, datoresc dezvoltarea micii mele inteligențe și amorul pentru tot ce este frumos și mare în viața omului"⁵¹. Evocând anii experienței berlineze, Kogălniceanu amintește despre vacanța de vară petrecută la contele Schwerin, devenit "mai târziu și în mai multe rânduri membru important în *partidul liberal*" și despre cursurile de la Universitatea berlineză, unde i-a avut ca profesori pe "Gans, profesor de *dreptul natural*, care era de o elociență atât de mare, de un *liberalism atât de larg*... am avut dascăl pe Leopold de Ranke... am avut fericirea de a avea dascăl pe marele Savigny, celebrul profesor de dreptul roman"⁵²(s.n.).

Alecsandri, care n-avea curiozitatea și maturitatea precoce de care a dat dovadă Kogălniceanu, pornise de-acasă știind doar "un pic de franțuzească, un pic de nemțească, un pic de grecească și ceva istorie și geografie pe deasupra". Cu ajutorul profesorului Cotte, în casa căruia a stat, și-a luat bacalaureatul în 1835. A rămas în Paris până în 1839, frecventând, după dorința tatălui său, însă cu puțin folos, cursuri de medicină și drept. Însă, încă de la Paris, "începu să se încerce în versuri franceze..."⁵³ Alexandru Ioan Cuza și N. Docan își trec bacalaureatul la Paris, în 1835.

Crescut în tradiția celor doi mari dascăli, Lazăr și Eliad, munteanul Ion Ghica, fiu al vornicului Tache (ce oblăduise începuturile literare ale lui Alexandrescu), urmează școala de la Sf. Sava, arătând înclinație spre științele exacte. În ianuarie 1836 își ia bacalaureatul la Paris, frecventând apoi, fără a obține vreo diplomă, cursuri de drept, de științe exacte și naturale. Datorită lecțiilor marelui geolog Élie de Beaumont, ale altor cunoscuți profesori francezi, cât și, nu mai puțin, prin "cetirea sa statornică", Ghica a dobândit o solidă educație în domeniul științelor exacte⁵⁴. Ion Ionescu a învățat la Auxerre meșteșugul cultivării viței-de-vie, apoi s-a înscris la Sorbona, fiind

⁴⁷ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, II, p. 7.

⁴⁸ Aprecieră o întâlnim în vol. *Prin Țările Române. Călători străini din secolul al XIX-lea*, Ed. Sport-Turism, București, 1984, p. 115.

⁴⁹ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 52.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 12-13.

⁵¹ M. Kogălniceanu, *Scrieri și discursuri*, ediția a II-a, Craiova, 1939, p. 119.

⁵² *Analele Academiei Române*, seria II, XIII, p. 259; în Radu Dragnea, *Mihail Kogălniceanu*, f. ed., București, 1926.

⁵³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 52.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 99 - 100.

instalat chiar acasă la Maisonable, directorul Academiei din Iași (care-l adusese în Franța). Acolo îi avea ca tovarăși de pensiune pe un fiu al lui Nicolachi Șutu și pe munteanul Plagino⁵⁵.

Fiu al unui pitar, “boier dintre cei mărunți”, pe Nicolae Bălcescu îl aflăm, pe la 1834, școlar la Sf. Sava, clasificat al doilea la clasa de “complementar”. În *Amintiri*, colegul și prietenul său Ion Ghica ne spune că acestui băiețuș inimos, dar cu sănătatea șuberdă, îi plăcea tare mult să-și însemne în caiete lucruri culese din paginile cărților de istorie, pe care le citea cu nesaț. Familia n-a avut posibilități să-l trimită la studii peste hotare, de aceea a intrat în oaste, ca iuncăr. În 1846, lui Bălcescu i se oferă șansa de a călători în Apus: a văzut Viena, poate Veneția, s-a oprit un timp la Roma, unde a făcut “cercetări prin biblioteci a căror bogăție nici n-o putea bănuî un tânăr sosit de-a dreptul din București”, oprindu-se în final, pentru mai multă vreme, în “marele Paris strălucitor al petrecerilor și în sumbrul Paris tragic al revoluțiilor”⁵⁶.

Spre 1840, numărul tinerilor români aflați la studii în **Paris** sporește simțitor. Moldovenii erau mai mulți, vreo douăzeci; legăturile lor cu muntenii deveneau tot mai strânse. Fie atrași de prezența tinerilor din alte țări, din glasurele și gândurile cărora răzbăteau marile idei ale timpului, fie pentru a vorbi de țara lor îndepărtată și a făuri planuri pentru viitorul ei, moldovenii și muntenii se întâlneau în marile cafenele pariziene, cu nume parcă predestinate: Cafeneaua Voltaire, Corneille, Principautés-Unies. Se mai reuneau apoi la câte unul din ei, pentru a citi scrisorile pe care le primeau de acasă, de la Bălcescu, Iancu Văcărescu, Grigore Alexandrescu, comentând noutățile cu privire la revizuirea *Regulamentului Organic*, moment când colonelul Câmpineanu a luat energic apărarea drepturilor naționale românești.

N. Kretzulescu, care a urmat medicina la Paris între anii 1834-1839, citează în amintirile sale numele mai multor compatrioți pe care i-a întâlnit la Paris. El povestește că a locuit în aceeași casă cu unii dintre aceștia, organizându-și viața în comun: “Ziua fiecare din noi mergea la studiile sale, iar după masă, seara, ne coboram în grădinița casei și o oră, două, până a nu ne retrage fiecare în camera sa și a ne pune la studiile noastre, ne întrețineam asupra nenorocitei situații a țării, asupra viitorului la care aspiram, precum și asupra datoriei ce ne era nouă impusă, odată ce ne vom întoarce în căminurile noastre. Totdeodată politica generală a Europei nu ne preocupa mai puțin și găseam minute spre a citi gazetele și a ne ține în curentul evenimentelor. Principatele noastre fiind pe atunci mai puțin cunoscute decât țările cele mai depărtate, căutam cu toții a întreține adeseaori presa franceză despre dănselle și a atrage atențiunea câtorva oameni politici asupra primejdiiilor ce le amenințau”⁵⁷.

Românii încep a face *politică românească à distance*, urmărind să facă cunoscută Moldo-Valahia pe malurile Senei, să atragă atenția și bunăvoința opiniei publice franceze față de greutățile prin care trecuse poporul român, să obțină sprijinul lumii apusene pentru scuturarea “vrednicului de plâns jug otoman”. Paginile care încercau să-i lămurească pe francezi asupra situației neamului nostru, cuvintele rostite de tinerii români sunt străbătute de ideea latinității comune. Se accentuează asupra legăturii bilaterale româno-franceze; românii se simt atașați de o Franță - referință în sine a occidentalității⁵⁸.

La 1835, Ion Ghica l-a cunoscut, prin intermediul unui coleg, pe Armand Carrel, redactor-șef al jurnalului “Le National”; acesta a publicat, în paginile ziarului, sub titlul *Correspondance de Bucarest*, mai multe articole ale lui Ghica. Pentru a lămuri opinia publică franceză în legătură cu “chestiunea românească”, M. Kogălniceanu făcea să apară la Berlin *Histoire de la Valachie et de la Moldavie*, Ion Ghica publica la Paris *Coup d’oeil sur l’état actuel de la Valachie et la conduite de la Russie relativement à cette province*, iar un al treilea român, Mihai Anagnosti, insera, în coloanele “Revue des Deux-Mondes”, studiul *La Valachie et la Moldavie*⁵⁹. Brătienii vor rămâne legați de publicistul francez Paul Bataillard.

Ca un simbol al uniunii lor sufletești, studenții români de la Paris încep, de prin 1835, să folosească termenul de “român” în loc de “moldo-vlah”; “România literară” a fost refăcută înaintea celei politice. Spiritul general patriotic ce-i însuflețea pe la 1840 pe viitorii mentori ai națiunii, și-a pus amprenta și asupra scriitorilor francezi care au scris despre români, făcând să se vorbească de “La Roumanie” și “Le mouvement roumain” chiar înainte de 1848.

Într-o vreme când situația Principatelor se înrăutățise, au început să ajungă și în Franța informații despre starea, suferințele și asuprirea românilor. Periodicele aduceau la

⁵⁵ Vasile V. Haneș, *Formarea opiniunii franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, vol. I, Tiparul Scrisul Românesc, Craiova, 1929, p. 131.

⁵⁶ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 128.

⁵⁷ N. Kretzulescu, *Amintiri istorice*, București, 1895, p. 47.

⁵⁸ Catherine Durandin, *Istoria românilor*, Institutul European, 1998, p. 91.

⁵⁹ Vasile V. Haneș, *op. cit.*, p. 135.

cunoștința opiniei publice franceze evenimentele petrecute în Principate. Scriitori imparțiali sau filo-români, culegându-și datele din izvoare mai mult sau mai puțin sigure, îi lămurau pe francezi asupra situației Țărilor Române. Franța a sprijinit lupta românilor nu din sentimentalism sau datorită ideii comunității rasei latine, ci dintr-un principiu mai larg, mai general: acela al naționalităților. Și ca urmare a strâruitoarei propagande făcută de tinerețea română aflată la studii, spre 1848, Franța oficială, dar și cea mai mare parte a opiniei publice franceze, va fi mai bine informată despre provinciile dunărene, începând să manifeste interes față de soarta acestora⁶⁰. Aceste legături "fac parte dintr-o complicitate ideologică și vor constitui trama discursului franco-român până în 1918 și mai departe"⁶¹.

În afară de civilizație, românii au primit în alcătuirea sufletului lor moderne modele literare, sociale și politice de sorginte franceză. Literatura romantică a vremii, precum și ideile răspândite de Franța, acel simbol al libertății sub toate înfățișările ei, veneau să sprijine și să înrădească dorințele de independență, unitate și modernizare deșteptate în noua generație. În deceniile patru-cinci ale secolului al XIX-lea întâlnim pretutindeni tineri pătrunși de "*spiritul francez*", vedem cum li se formează și li se dezvoltă viitoarea gândire politică, suntem martori ai agitațiilor lor necurmăte și întrezărim planul lor de acțiune viitoare.

Important a fost faptul că acești tineri studenți s-au integrat unui mod de viață indispensabil modernizării și au trăit din plin problemele cu care se confrunta societatea unde fuseseră trimiși. Rânduilele din Franța, Germania ori Austria le-au inspirat gânduri pentru viitorul țării lor; implicit, aceasta le-a impus o poziție politică. După evenimentul de la 1848, când maturitatea minții, experiența de viață și vârsta le vor îngădui să lucreze plenar, "tinerii studioși" s-au constituit în elementele care au organizat, transformat și reformat statul românesc, punându-și sufletul și inteligența în slujba operațiunii radicale a clădirii României pe temelii trainice, moderne.

Au învățat în "Europa luminată", s-au încadrat în mișcarea generală liberal-democratică europeană, s-au confruntat cu noi teorii și modele de dezvoltare, unii din ei devenind chiar "revoluționari de profesie". S-au simțit atrași de socialiștii utopici Saint-Simon, Fourier, Proudhon, Louis Blanc, au stabilit strânse legături cu revoluționarii polonezi (mai ales cei din jurul lui Czarotorski), i-au audiat la Paris pe marii tribuni ai libertății Michelet, Quinet și Mickiewicz, i-au citit pe Lamartine, Hugo, Lamennais și Beranger, au devenit membri ai lojilor francmasonice pariziene sau germane.

Tinerii români au audiat cursurile de la Collège de France, Sorbona și alte institute de învățământ superior, frecventând totodată și ședințele Parlamentului francez, în care se făceau auzite glasul și opiniile eminentilor bărbați de stat ai epocii, marii oratori: Guizot, Thiers, Cousin, Villemeine, Odilon Barrot, Lamartine, Broglie, Montalembert. Prin scrieri și discursuri elocvente în Cameră, aceștia combătuseră reacțiunea Restaurației, contribuiseră la revoluția pariziană din 1830 și impuseseră monarhia din iulie⁶². Studenții români aflați la Paris (de exemplu frații Brătianu și C. A. Rosetti) au făcut parte, de asemenea, din organizațiile studențești (al căror caracter era mai mult politic decât profesional). Legând prietenii statornice și folositoare cu colegii lor de altă naționalitate, au participat sau chiar au inițiat mișcări de stradă. Se interesau îndeaproape de viața politică a Franței și de mersul politicii internaționale, citeau asiduu publicațiile vremii și asistau la întruniri politice, făcând totodată planuri pentru viitorul țării lor.

Îndemnați de sentimente de admirație, de dorința de a se împărtăși din cunoștințele acestora și de a-și făuri un ideal de viață, căutau societatea oamenilor de elită ai Franței. Printre personalitățile reprezentative care s-au constituit într-un model pentru tinerii români aflați la studii în Paris se numără profesorii de la Collège de France, Quinet, Michelet și Mickiewicz, poetul Lamartine și Ledru-Rollin, ministru de externe al Republicii franceze de la 1848, un idol al acelor vremuri⁶³.

Dintre cei trei profesori, influența cea mai durabilă asupra românilor a avut-o Michelet, care se bucura, în epocă, de un deosebit prestigiu. Fiecărui tânăr cu idei revoluționare sosit în Paris⁶⁴ îi era sortită întâlnirea cu acesta; mai mult chiar, prin el se va stabili "releul de comunicație" dintre revoluționarii de pretutindeni, unindu-le forțele prin atenuarea extremelor. Lecțiile lui Michelet erau un fel de întâlniri la *Mutualité*: discursuri, condamnări, chemări, fraternizări; ele arătau ceea ce trebuia întreprins pentru ca istoria să-și continue mersul ascendent: tot răul provenea din

⁶⁰ *Ibidem*, p. 10 - 11.

⁶¹ Catherine Durandin, *op. cit.*, p. 90.

⁶² N. Cretulescu, *op. cit.*, p. 51 - 52.

⁶³ Despre raporturile revoluționarilor români cu Ledru-Rollin, vezi Olimpiu Boitoș, *Raporturile românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi în epoca revoluției de la 1848*, "Cartea Românească", București, 1940.

⁶⁴ Marin Bucur, *Jules Michelet - contemporanul nostru*, prefată la *Jules Michelet și revoluționarii români în documente și scrisori de epocă (1846 - 1874)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 21.

abandonarea colectivității umane, de la faptul că poporul fusese ignorat. Michelet prezenta Revoluția Franceză ca pe un fel de a fi-a deveni al Franței, ca fiind esențială pentru identitatea franceză: “...ca francezi sunteți condamnați împreună în fața Europei. Tineți minte: Franța nu va avea niciodată alt nume decât adevăratul său nume etern: Revoluția”⁶⁵.

Precum Michelet, Quinet apărea ca un ultim romantic-profet al mântuirii condiției umane prin salvarea condiției istorice a popoarelor. Quinet era mai mult un poet-polemist; Mickiewicz era poetul prin excelență⁶⁶. Ca și cursurile lui Michelet, cele ținute de Quinet la Collège de France în ultimii ani ai domniei lui Ludovic-Filip atrăgeau o tinerime entuziastă. În cursul său asupra instituțiilor și limbilor meridionale, el n-a vorbit decât despre politică și religie. În afară de meritul de a fi exaltat sentimentul românesc, Edgar Quinet⁶⁷ (căsătorit, din 1852, cu Hermiona Asachi, care urmasă, între 1841 - 1845 cursurile ținute de viitorul ei soț la Collège de France), a publicat o lucrare asupra României, în care, arătând rolul pe care Transilvania trebuia să-l aibă în formarea viitorului stat românesc, dă dovadă de o rară înțelegere a istoriei românilor⁶⁸. Istoria nu mai era interpretată ca o narațiune, “à la Thierry”, sau ca o analiză, “à la Guizot”, ci ca o veșnică resurrecție de sine a popoarelor: “Eu am numit-o resurrecție și acest nume îi va rămâne”⁶⁹.

Dedicând romantismului crezul estetic și sentimental, fiind, în politică, puternic atrași de liberalism, tinerii plecați la studii în străinătate au știut totodată să rămână ei înșiși: “Ne-am născut în Moldova - scria unul dintre ei, Alecu Russo -, și am supt străinătatea, capul ni-i de neamț, de franțuz, dar inima ne-a rămas tot de moldovean”⁷⁰. Întorși în Principate, acești tineri s-au încadrat firesc în procesul de regenerare a națiunii, “au fost constructorii cei mai importanți, combatanții pe care istoria i-a reținut, înregistrându-i”⁷¹. “Bojuriștii”, “duelgii”, “pantalonarii”, înzestrați cu normele de judecată ale unor principii superioare în viața politică și socială, începură o luptă neîmpăcată și amară cu oamenii neieșiți din țară, având ca dușmani “nu numai pe guvern și pe agenții puterilor învecinate, nu numai o societate întreagă deprinsă cu năravurile vechiului regim, dar uneori și pe rudele lui cele mai de aproape”⁷². Nimic nu li se mai părea vrednic de cruțare “bonjuriștilor”, înzestrați cu puterea de observație a unor spirite vioaie și având, în societatea apuseană, termen de comparație. Cunoscuți ca niște “capete stricate”, sprijiniți de simpatia publică de care se bucurau, ei nu-și puneau frâu gurii, fiind totuși “prea tari pentru ca poliția Agăi să se poată atinge de ei”⁷³.

“Vechea generație”, “bătrânii”, care cunoscuseră numai tirania și ignorau necesitatea ruperii lanțurilor, s-au trezit față în față cu această generație nouă, tânără, novatoare, îndârjită să cucerească libertatea întreagă, de vreme ce, prin contactul cu spiritul vremii, posedau deja jumătate de libertate. În 1836, I.-H. Rădulescu îi scria lui C. Negruzzi: “în aceeași casă, vede cineva pe tatăl cu totul îndârât la cunoștințe și pe fiul crescut în Franța sau în alte părți ale Europei, în ideile veacului nostru”⁷⁴.

Deveniți “sămburele împrejurul căruia se grupau ideile viitorului”⁷⁵, aproape copleșiți de responsabilitatea pentru binele comun pe care și-o asumaseră, tinerii au lucrat cu o îndârjire și exasperare secretă, pentru a înlătura handicapul ce separa poporul român de națiunile ce se aflau în topul civilizației. Oameni ai acțiunii, preocupați de necesitățile prezentului, “revoluționarii” au pus bazele unei sistem de învățământ modern, de la școala primară la universitate, unii din ei, ca M. Kogălniceanu și I. Ghica fiind chiar profesori.

Șefii comitetelor școlare din Moldova și Țara Românească, Asachi și Poenaru, plănuiau să deschidă în capitalele de județ școli de tip lancasterian. S-au înființat școli normale și a fost făcut un efort general pentru dezvoltarea învățământului superior. În 1835, fosta Academie Domnească de la Iași a devenit Academia Mihăileană, pentru început cu secții de filosofie, teologie și drept. Academia de la Sf. Sava avea, în 1840, șase cursuri de științe umaniste. S-a încercat chiar să se impună

⁶⁵ Cf. Catherine Durandin, *op. cit.*, p. 90.

⁶⁶ Ion Breazu, *Michelet și românii. Studiu de literatură comparată*, Tipografia “Cartea Românească”, Cluj, 1935, p. 4.

⁶⁷ În legătură cu relațiile lui Quinet cu revoluționarii români de dinainte de 1848 și din perioada exilului, precum și a rolului pe care acesta l-a avut în sprijinirea Unirii Principatelor, vezi lucrarea lui Ion Breazu, *Edgar Quinet et les Roumains*, Librairie J. Gamber, Paris, 1928.

⁶⁸ Gabriel Puaux, *Les débuts de l'amitié franco-roumaine*, Typographies roumaines unies, București, 1929, p. 24 - 25.

⁶⁹ Jules Michelet, *Le Peuple*, Paris, 1846, p. XXIX, apud Marin Bucur, *op. cit.*, p. 11.

⁷⁰ Alecu Russo, *Studie moldovană*, în Alecu Russo, *op. cit.*, p. 13.

⁷¹ Gh. Platon, *op. cit.*, p. 204.

⁷² V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 343.

⁷³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 84 - 85.

⁷⁴ I. H. Rădulescu, *Scrisoare către C. Negruzzi*, 1836, în Paul Cornea, Mihai Zamflor, *Gândirea românească în epoca pașoptistă*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 112.

⁷⁵ Ion Ghica, *Scrieri*, III, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, ediția P. Haneș, București, 1914, p. 160.

franceza ca limbă de instruire, în 1847 Adunările din Principate votând transformarea școlilor superioare de la București și Iași în colegii franceze, inițiativă zădărnicită de izbucnirea revoluției.

Remarcabile rămân - prin raportarea permanentă la necesitatea de a ajunge din urmă "duhul" Europei civilizate - lecțiile de deschidere a cursurilor de economie și istorie, ținute la Academia Mihăileană, pe 23 și 24 noiembrie 1843, de I. Ghica și M. Kogălniceanu. "Când privește cineva slujbele cele mari ce lumea civilizată cere astăzi de la Economia politică și când de cealaltă parte-și aruncă ochii asupra priveliștii ce înfățișează țările noastre în trecerea lor de la amorteala în care s-au aflat în civilizația Europei la zborul acest renviitor"⁷⁶, nu poate dori altă cărmă decât economia politică, afirmă Ghica. La rândul-i, Kogălniceanu își începea cursul cu "nădejdea, măgulitoare, că prin prelecțiile" sale va putea deștepta "un duh de unire mai de aproape între toate ramurile neamului românesc și un interes mai viu pentru nație și patrie"⁷⁷. Spre deosebire de cea mai înaintată instituție școlară din principatul muntean, Colegiul Sf. Sava, care a fost reorganizat de Bibescu în așa fel încât să se dea întâietate studierii limbii și literaturii franceze, Academia Mihăileană a rămas o instituție foarte serioasă, cu un program de învățământ bogat și diversificat, răspunzând nevoilor societății pentru care erau pregătiți școlarii⁷⁸.

Teatrul, ai cărui promotori au fost Gh. Asachi și I.-H. Rădulescu, a devenit o parte obișnuită a vieții sociale și literare. În primele decenii de existență, teatrele din București și Iași n-au prosperat, cu toate eforturile Societății Filarmonice, înființată în 1833, a cursurilor de literatură dramatică și actorie predate de Rădulescu și a punerii în scenă a unor piese precum *Mahomet sau fanatismul* de Voltaire și *Saul*, de Alfieri. Teatrul românesc se afla, la acea vreme, în faza de "încercare".

Cu idei apusene despre menirea unui teatru "național" și-au început activitatea în domeniu, în martie 1840, Negruzzi, Kogălniceanu și Alecsandri. Deși lumea citea, în epocă, foarte puțin, ea venea bucuroasă la teatru; acolo, "văzând și auzind... ea și înțelegea mai bine"⁷⁹. Talent scânteietor și spontan, actorul Matei Millo a devenit cel mai potrivit *amuseur* pentru lumea boierească a timpului. Cele patru volume ale *Repertoriului Teatrului Național din 1840 - 1841* cuprind prelucrări sau traduceri ale celor trei: *Farmazonul*, *Modista* și *cinovnicul*, *Orbul fericit* și *Două femei în contra unui bărbat*. O bună bucată dramatică, în care se înfățișează tipul boierului de modă veche, la începutul erei influenței apusene, e piesa lui Costachi Caragiale, *O soare la mahală*.

Prin alegerea și modul de tratare a subiectelor, Vasile Alecsandri este, în opinia lui Iorga, adevăratul întemeietor al teatrului românesc original, pus în slujba ideilor de regenerare a neamului. În 1844, trupa lui Caragiale reprezenta, la Iași, cea dintâi piesă de teatru durabilă a lui Alecsandri, comedia *Iorgu de la Sadagura* (în care Iorgu era o caricatură a unui tânăr crescut în străinătate). Au urmat *Creditorul*, *Piatra din casă*, *Iașii în carnaval*, *Nunta țerânească*, *Chirițele*...

Presa epocii și-a început și ea rolul de modelator al opiniei publice. Primele ziare sub o formă modernă au apărut în 1829: este vorba despre "Curierul românesc" condus de Ion-Heliade Rădulescu (reorganizat, în 1835, sub numele de "Curierul de ambele sexe") și "Albina românească", a lui Asachi. Cititorilor, recrutați în principal din clasa mijlocie, li se prezentau noile opere ale autorilor români, li se ofereau informații în legătură cu chestiuni importante și actuale de interes public, despre cursul evenimentelor europene și ultimele descoperiri științifice.

În primăvara anului 1840, cumpărându-și cele necesare unei tipografii, Kogălniceanu înființează "Dacia literară", "repertoriu general al literaturii românești", "o foaie românească și prin urmare s-ar indeletnici cu producțiile românești, fie din oricea parte a Daciei, numai bune să fie"⁸⁰, reprezentanta unei direcții noi, pornită de o nouă generație. În producțiile literare care apar sub egida "Daciei...", omul cu suflet de o mândrie apuseană se întreba retoric: "Pe lângă galop, cadrile și costume, să ne împrumutăm (de la străini - n.n.) și cu ceva mai serios. Ceva patriotism mai serios, adevărat în fapte, așa-i că n-ar strica?", căci: "Un autor franțez, numai să aibă puțin merit și multă șarlatanie, e cetit de la un pol la altul, tradus în toate limbile"; "de vrea cineva să-și facă cariera, de vrea să se îmbogățească, - să-și lepede neamul, să-și uite limba, să se facă Armean, Sârb, Jidan și, mai ales, Franțuz"⁸¹.

⁷⁶ Idem, *Despre importanța economiei politice. Lecție de deschiderea cursului de Economie politică, rostită în Academia din Iași la 23 noiembrie 1843*, în Paul Cornea, Mihai Zamfir, op. cit., p. 32.

⁷⁷ M. Kogălniceanu, *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843*, în M. Kogălniceanu, *Opere*, II, *Scrieri istorice*, Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Al. Zub, Ed. Academiei R.S.R., 1976, p. 386.

⁷⁸ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 202.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 86.

⁸⁰ M. Kogălniceanu, *Introducere [la "Dacia Literară"]*, în M. Kogălniceanu, *Opere*, I, ediția citată, p. 223.

⁸¹ În N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 33 - 34.

Neputând depăși “numărul fatal” de o sută de cititori, revista se întrerupe după trei numere. Apare apoi “Arhiva Românească”, publicație istorică de povestiri, dar mai ales de izvoare, cronici și documente. Primul din șirul de calendare literare tipărite de Kogălniceanu iese în 1843, sub titlul *Almanah de învățătură și petrecere*. În 1844, el începe lucrul la “Propășirea”, o altă revistă în care istoria urma a deține un rol important. În Țara Românească începu să apară “Magazinul istoric pentru Dacia”, în care Bălcescu tipărește nu numai cronici (pe care le avea mai demult pregătite), ci și documente primite de la particulari sau culese din Arhivele Statului.

Literatura din anii 1830 și mai ales cea de după 1840 este una cu mesaj, izvorâtă din sentimentul că mașina timpului și-a accelerat puternic mersul, că peisajul social se schimbă cu repeziciune. Ca atare, în scrierile lui Alecsandri, Bolliac, Bolintineanu, Rosetti, Alexandrescu, n-au avut decât un ecou redus catolicismul conservator, socialismul utopic sau romantismul delirant, fiind preferați scriitorii romantici care se adresau popoarelor asuprite din Europa pe un ton umanist și sentimental. Literatura românească a deceniilor patru și cinci ale secolului al XIX-lea nu s-a putut elibera în totalitate de sentimentul responsabilității față de binele general, de aceea, deși atrași de romantismul francez, scriitorii români n-au experimentat valențele interioare ale acestuia.

Urmare a activității “revoluționarilor”, în anii ‘30-‘40 ai secolului al XIX-lea asistăm la *instituționalizarea culturii* și la apariția unor societăți și asociații care reuneau oameni cu același sistem de gândire, dar care promovau o mare varietate de cauze. Cu scopul declarat de a tipări lucrări de calitate, originale sau în traducere, în 1845 a fost întemeiată “Asociația Literară”. Totodată, s-au pus bazele primelor întreprinderi editoriale și s-au înființat asociații dedicate propășirii economice și sănătății publice, al căror caracter s-a schimbat după 1840 când, pe măsură ce tinerii radicali luau locul moderaților mai în vârstă, au devenit deschis politice.

În privința rolului pe care “revoluționarii” l-au avut în renașterea României, Nicolae Iorga afirma: “Un tineret format în școlile create și conduse de ardeleni (August Treboniu Laurian, Florian Aaron, etc), în ale Regulamentului Organic sau în universitățile Apusului, se pregătea să ieie conducerea țării..., oameni cu alte idei și aplecări, dacă nu și cu hotărârea trebuitoare pentru a face binele pe care-l aveau în gând, biruind prejudecăți care de fapt erau și în esența mai ascunsă a propriei lor ființi”⁸².

Viziune nouă, modernă și cuprinzătoare asupra națiunii, **pașoptismul** a reunit dimensiunile sociale și culturale ale acesteia cu curentele de gândire referitoare la autonomie și reformă politică din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea. Din punct de vedere politic, perioada regenerării societății românești a fost colorată de *pătrunderea ideilor liberale*: “mult avânt luată ideile liberale și egalitare prin școale și cărți, canalele de căpetenie prin care ideile aceste se introduceau în mințile românilor”⁸³, principiile acestei “religii a libertății”⁸⁴ începând a fi asumate și de “toporașii muncăi”⁸⁵ (astfel își definea plastic Alecu Russo, colegii de generație).

“Căuzașii”, chiar dacă vedeau totul prin prisma libertății, nu pot fi încadrați în limitele unui curent; nu sunt intrutotul totul ilumiști, romantici sau liberali: au preluat din aceste ideologii, cărora contextul istoric le-a conferit trăsături specifice, doar ceea ce se potrivea realității românești. Însușindu-și principiile generoase și idealurile înalte ale doctrinei liberale, ei au luptat pentru întronarea principiilor de “Libertate, Egalitate, Frățietate” în cuprinsul societății românești; au fost liberali sinceri, dar foarte puțini dintre ei vor merge mai departe (doar Bălcescu, C. A. Rosetti, C. Negri), atunci când se va pune problema accesului celor mulți la drepturile pe care ordinea liberală le presupunea. Deosebiri de vederi dintre pașoptiști devin și mai acute în privința democratizării societății românești: a fi cetățean (decă a avea dreptul de a dispune de drepturi) presupunea, în concepția vremii, “a face pe țăran proprietar” (Bălcescu) și votul universal; toți membrii generației de la 1848 au fost demofili, însă foarte puțini, democrați.

Oricum, bazele “arhitecturii liberale a României moderne”⁸⁶ le-au pus “oamenii de la 1848”. Ei “au insuflat poporului iubirea de țeară și de libertate, și la flacăra patriotismului lor s-au topit lanțurile cari încătușau România și s-a aprins în inima poporului român arzătoarea dorință de a dobândi, pentru popor, libertățile publice, iar pentru țara lor, neatarnarea”⁸⁷. Amintind, prin versurile sale, de nemuritoarea *Marseilleză*, poezia *Deșteaptă-te, române*, imn al

⁸² N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, Ed. Eminescu, București, 1981, p. 482.

⁸³ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol II., București, 1930, p. 233.

⁸⁴ Cf. René Rémond, *Introduction à l'histoire de notre temps*, 2, *Le XIX e siècle*, Paris, 1974, p. 27.

⁸⁵ În Gh. Platon, *op. cit.*, p. 196.

⁸⁶ Gh. Cliveti, *op. cit.*, p. 94.

⁸⁷ N. Iorga, *Istoria românilor...*, p. 119.

unui popor care se zbucliuma să fie, a rămas, de la 1848 înainte, imnul unității sufletești a românilor, cântecul speranței nesigure și, pe atunci, încă depărtate, a unității lor politice.

Transilvănenii

“O clasă în adevăr aristocratică este un element neprețuit într-o mișcare revoluționară. Aristocrații, când sunt adevărați aristocrați, au multe defecte, dar au și însușiri. Din generație în generație sunt deprinși a comanda; este un fel de mândrie instinctivă în ei. Cum nu pot răbda ofensa personală pe care le-o face cineva, tot așa nu pot să rabde nici ofensa care se aduce clasei, ori națiunii lor”. Dar “aristocrații valahi” ai Ardealului, “de opincă”, imitând servil nobilimea cealaltă, n-au avut cea “tresărire de conștiință națională românească” de care era atâta nevoie. “Nobilii pot să fie înlocuiți în anumite împrejurări prin intelectuali... Intelectualii aceștia mai tineri, începând de la studenți, pot juca rolul conducător într-o revoluție”⁸⁸.

Această constatare iorghistă, referitoare la generația de la 1848 din Transilvania - o generație de intelectuali - îi așează pe pașoptiștii ardeleni cu totul la înălțimea comilitonilor din Principate. Dacă vom judeca această generație doar prin prisma a ceea ce reprezentanții săi subliniau în permanență: imensa contribuție a înaintașilor în domeniul cultural și politic, ea ne va apărea, la prima vedere, epigonică. Și, tot astfel, ne va părea o generație nu suficient de lucidă în privința rolului și meritelor sale, datorită faptului că se raportează mereu la Școala Ardeleană și *Supplex*. E adevărat că, după 1830, rolul de “vioară întâi” pe plan spiritual a revenit Munteniei și Moldovei, dar să nu uităm influența exercitată aici de corifeii Școlii Ardelene, cât și afluența masivă a profesorilor - cărturari ardeleni spre Principate!

Cu diferențe mici de vârstă între ei, crescuți într-o atmosferă similară, reprezentanții generației de la 1848 în Transilvania sunt în mare majoritate intelectuali proveniți din popor; în rândurile lor găsim mulți fii de țărani (Cipariu, A. Mureșan, Aron Pumnul, I. Axente, Avra Iancu), ceea ce le explică, în bună măsură, solidaritatea și concepția mai democratică în comparație cu generația moldo-munteană. Dorința de a se cultiva s-a împletit cu nevoia de a comunica cele văzute; nevoia aceasta de împărtășire se întrevește și din bogata lor corespondență.

Autodidacți, și-au însușit o remarcabilă cultură generală, dar studiile lor propriu-zise constau în frecventarea unui gimnaziu, completat de cursuri de teologie, filosofie sau drept în școlile superioare din Blaj, Cluj, Aiud, Tg. Mureș. Cei mai mulți îmbrățișează un timp mai lung sau mai scurt profesia de dascăl și, fiindcă în Ardeal (datorită numărului redus de școli românești medii), nu prea era nevoie de ei, trec munții în Principate și Bucovina (este cazul lui Bărnuț, Cipariu, A. Florian, A. T. Laurian, I. Maiorescu, E. Murgu, Al. Papiu-Ilarian, A. Pumnul, dar și a multor alora, cvasinecunoscuți).

Ancorați adânc în realitățile transilvănene, având de urnit multe, în domenii diferite, apar ca firești preocupările multilaterale și spiritul enciclopedic de care au fost animați un Barîț, Cipariu, Bărnuț, Laurian, Mureșan, Florian. Presa, în special foile brașovene (care au pus accentul, până spre revoluție, pe răspândirea ideilor generale), le-a fost tribună de manifestare; o parte din ei au întemeiat și condus ziare și reviste. Deși au dus o viață instabilă, au avut șansa de a peregrina doar în hotarele spațiului românesc, contribuind, pe de o parte, la întărirea conștiinței naționale românești iar, pe de alta, caracterizați fiind de un puternic spirit de echipă (corespondența dintre ei ne-o confirmă!), s-au simțit solidari și cu conaționali frunzași de peste Carpați.

În cazul Ardealului, inclus în monarhia habsburgică, nici unul din postulatele fundamentale ale Revoluției Franceze nu fusese împlinit. Prin urmare, până spre 1830, luminismul a rămas singura ideologie care “ara” terenul ideilor social-politice. Apar apoi romantismul - mai mult o atmosferă decât o filosofie -, și liberalismul, care îmbracă, în această regiune cu o veche și complicată problemă națională, haina naționalismului.

Oameni ai acțiunii - nu este lipsit de interes adevărul că realizarea lor culturală cea mai importantă a fost presa -, pașoptiștii transilvăneni și-au adus cea mai valoroasă contribuție în domeniul social-politic, fiind conștienți că de propriul efort depinde viitorul poporului român din Transilvania.

Tezaurul de idei social-politice, deși datorează mult înaintașilor, are un conținut bogat și o motivare nouă, modernă; întrucât accentul cade pe libertate în detrimentul egalității, el poartă eticheta liberalismului. Se poate afirma că intelectuali români din Monarhia habsburgică erau liberali, dar că ei concepeau instituțiile politice reprezentative și libertățile civice mai ales ca garanții ale autonomiei Transilvaniei. Considerând că pot prescrie căile de aflare a justiției sociale și a egalității naționale, pașoptiștii transilvăneni aveau credința că nemulțumirile maselor vor

⁸⁸ Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 414.

putea fi rezolvate rapid prin introducerea unor legi drepte și a unor instituții bune. Nu-și mai justificau cererile – precum predecesorii lor din secolul al XVIII-lea –, pe dreptul istoric sau pe patenta imperială, ci pe drepturile naturale ale omului, extinse de la indivizi la întreaga națiune.

Aportul generației transilvănene de la 1848 a fost substanțial, însă nu la fel de însemnat în toate compartimentele vieții sociale; au fost domenii în care ea nu s-a ridicat la nivelul Școlii ardelenice. Cu toate acestea, reprezentanții generației transilvănene ne surprind prin cunoștințele lor multilaterale, prin profesiunile diferite pe care le-au îmbrățișat, reflex al numeroaselor probleme pe care le aveau de rezolvat. Spre deosebire de colegii de generație din Muntenia și Moldova, acuitatea chestiunii naționale, acțiunea de deznaționalizare practică de pătura conducătoare maghiară le-a impus o sporire a rolului tematicii naționale⁸⁹.

După cum presa a fost cea mai importantă realizare a generației transilvănene de la mijlocul veacului al XIX-lea în domeniul cultural, revoluția a fost cea mai înaltă expresie a ei în domeniul social-politic: atât prin amploare, cât și prin durată, a depășit cu mult revoluția din celelalte două state românești⁹⁰.

Remarcându-se prin înțelegerea imperativelor momentului, prin idealismul, capacitatea de sacrificiu și curajul său, generația transilvăneană a fost o generație strălucită; vocile transilvănene se disting, clare, în marele cor al “vocilor de la 1848”.

TIPICE BIOGRAFII PAȘOPTISTE

Nicolae Bălcescu

“Dar tu știi, poate, că eu crez tare în nemurirea sufletelor și în păstrarea personalității omenești și după moarte, fără de care nemurirea nu se poate înțelege și mi se pare absurdă”⁹¹. În cazul lui Bălcescu, acest *Credo* s-a împlinit, întrucât fiecare generație a găsit, în opera sa, un reazem pentru propriile ei aspirații și speranțe; fiecare adolescent - propria simțire și cugetare; fiecare Om - idealurile care i-au luminat drumurile în viață.

Lucru firesc, întrucât “măreția munților ne impresionează și ne atrage mai mult decât platitudinea câmpiilor și mediocritatea colinelor”⁹², dar este de-a dreptul uimitor cum acest tânăr, care la 33 de ani a părăsit această lume, care n-a avut parte nici de vreo educație deosebită, nici de un mediu prielnic, care a lăsat o operă fragmentară, scrisă cu înfrigurare⁹³, și-a depășit propria generație și a dominat cu autoritate - precum o culme domină coline și câmpii - generațiile care i s-au succedat timp de un secol și jumătate.

Din partea ambilor părinți coborâtor dintr-un neam obscur, situat la periferia boierimii, Bălcescu nu rămâne izolat de cuprinsul generației, întrucât vine pe lume, ca majoritatea comilitonilor, la hotarul anilor '20 (mai precis, 29 iunie 1819) și, precum alții, studiază mai întâi acasă, apoi la Sfântul Sava, iar la terminarea colegiului intră în armată, ca iuncăr. Ceea ce i-a anulat definitiv posibilitatea acomodării cu regimul existent a fost incidentul din 1840, când, părtaș fiind la mișcarea insurecțională condusă de D. Filipescu, a fost condamnat la trei ani de temniță; deși grațiat înainte de termen, a simțit că “prison oblige comme noblesse”.

Tânăr încă, se impune ca un remarcabil om de cultură și istoric valoros, ca un “erudit de prim rang și totodată o minte practică foarte dreaptă, foarte luminoasă”⁹⁴, după cum afirma Jules Michelet. A devenit unul din animatorii principali ai vieții culturale în Țara Românească: ia parte la ședințele “Societății literare”, colaborează strălucit la “Propășirea”, înființează în 1845, împreună cu A. T. Laurian “Magazinul istoric pentru Dacia”, inițiază societatea secretă de tip carbonar “Frăția”.

Ajuns la Paris, în 1846, duce o viață austeră și studioasă. Începând din februarie 1848 (când, după cum însuși mărturisește, în “minutele cele mai mari și mai solemne ce am petrecut în viața mea”⁹⁵, smulge o bucățică din catifeaua tronului lui Ludovic Filip și i-o trimite lui Alecsandri), se aruncă timp de doi ani în vâltoarea luptei. Revenit în țară la începutul lui martie, se afirmă în tabăra revoluționară ca purtător de cuvânt al grupării radicale. E numit mai întâi ministru de externe în guvernul provizoriu, apoi secretarul aceluiași guvern. Deși

⁸⁹ *Ibidem*, p. 310 - 315.

⁹⁰ George Em. Marica, ș.a., *Ideologia generației române de la 1848 în Transilvania*, Ed. Politică, București, 1968, p. 290.

⁹¹ N. Bălcescu, *Scrisoare către V. Alecsandri*, Paris, 1 oct. 1847, în *Opere*, IV, *Correspondență*, p. 79.

⁹² V. Cristian, *op. cit.*, p. 9.

⁹³ G. Zanc, *N. Bălcescu. Opera. Omul. Epoca.*, Ed. Eminescu, București, 1975, p. 11.

⁹⁴ Jules Michelet, *Les legendes démocratiques du Nord*, Paris, 1854, p. 305 - 306, apud Dan Berindei, *op. cit.*, p. 83.

⁹⁵ N. Bălcescu, *Scrisoare către V. Alecsandri*, Paris, 24 februarie 1848, în N. Bălcescu, *op. cit.*, IV, p. 86.

aflat mereu în minoritate, dând dovadă de o remarcabilă clarviziune a sensului și obiectivelor revoluției, înregistrează cursul inexorabil spre dezastru al evenimentelor, precum o veritabilă Cassandra.

După revoluție, cu nădejile spulberate, a trebuit să ia drumul lungii pribegii⁹⁶, fără altă vină decât aceea de a fi renunțat la bucuriile profane și a-și fi întors "toată dragostea asupra unui obiect mare și neperitoriu"⁹⁷: România. Mereu fără bani, flămând, hăituit (scrisorile din anii emigrației sunt mărturii cutremurătoare în acest sens!), a peregrinat prin Ardeal, Constantinopol, Paris. În cele din urmă, muribund căruia i se interzisese de a călca pământul sfânt al Țării, se stabilește la Palermo, privindu-și situația cu resemnare ("Eu, iubite Ghica, sufer mult de piept și poate oi da ortul popei"⁹⁸, "Sănătatea mea s-a dus cu totul și nu cred să o mai redobândesc"⁹⁹), dar și cu lacrimi picurându-i în suflet, fiindcă "vor veni poate vremurile dorite fără ca să fiu eu de nici un folos țerii, nici cu sabie, nici cu condei, nici cu gura"¹⁰⁰.

În ziua de 29 noiembrie 1852, într-o lugubră și apăsătoare singurătate, la numai o oră după ce își semnase testamentul ("Subscrisul declar că posed un geamantan de piele cu haine uzate..."¹⁰¹), Bălcescu își dă sfârșitul, într-o cameră a hotelului Triancria din Palermo; osemintele sale se află, într-un osuar comun, în cimitirul Capucinilor din același oraș.

Personalitatea fascinantă a lui Bălcescu a continuat să rodească în posteritatea politică și culturală. "O nemaipomenită admirație te cuprinde în fața acestui erou al suferinței care, printr-o silință uriașă, mai ține o clipeală cu mâna piatra mormântului, pentru a spune cuvântul de viață generațiilor viitoare". Născut cu vocația arderii, sfârșindu-și viața "tocmai când crisalida deveni flutur"¹⁰², figură de adevărat "sfânt laic", Bălcescu străjuiește până azi drumurile spirituale românești, ca un "semn de lumină și recurs în ceasuri de cumpănă", abnegația cu care s-a jertfit crezul ridicării Patriei l-a suit până în pragul legendei¹⁰³.

Mihail Kogălniceanu

"Mare senior al trecutului", "îndrăznețul răscolitor" care "primește și elaborează problemele continentului din vremea lui pentru a le pune de acord cu interesele naționale"¹⁰⁴, Kogălniceanu este, în ceea ce privește raportul idee - faptă revoluționară, cel mai ilustrativ reprezentant al generației de la 1848, întrucât "a pus bazele statului român modern" și totodată "a fost cel mai mare răspândător de cultură din secolul său"¹⁰⁵.

Spirit lucid și comprehensiv, acest adevărat "homo novus" s-a născut în 1817, într-o cuminte și patriarhală familie boierească botoșăneană coborătoare din Constantin Stolnicul, fratele cronicarului. "Babaca", aga Ilie Kogălniceanu, n-a fost un retrograd oarecare, de vreme ce, simțind că "boierismul se duce"¹⁰⁶, a ținut ca fiii săi, Mihail și mai tânărul Alexandru (mort de tânăr), să aibă parte de cea mai aleasă educație a timpului.

Primul său dascăl, "loghiotantul" Gherman Vida, venea de peste munți, din Maramureș, "purta cu sine prețiosul manuscris al Hronicului și idealismul activ al mișcării de reînnoire națională"¹⁰⁷. "Pansioanele" - al ex-ofițerului Cuénim (prin care au trecut și alți frunțași ai epocii: Alecsandri, Millo, A. Panu, Negri) și al lui Lincourt, de la Miroslava, unde-i are colegi pe fiii lui Mihail Sturdza -, reprezintă o a doua etapă a instrucției tânărului Kogălniceanu, care se distinge în direcția umanisticii, după cum însuși va mărturisii după câțiva ani: "Eram cel mai învățat în limbile franceză, nemțească și elină;... în geografie, gramatică, compoziție și istorie nimeni nu mă întrecea"¹⁰⁸. După "trei ani de "pansion", timp în care obișnuia să se ducă la petreceri, purtând cu mândrie "sacșarii cei roșii... galbinii papuci" și mănușile europene, fără a mai pomeni de "taclit", podoaba capului, "a

⁹⁶ Paul Cornea, *Oamenii...*, p. 28.

⁹⁷ N. Bălcescu, *Scrisoare către V. Alecsandri*, Paris, 29 noiembrie, 1847, în N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 82.

⁹⁸ Idem, *Scrisoare către Ion Ghica*, Paris, 27 febr. 1851, în *Ibidem*, p. 358.

⁹⁹ *Ibidem*, Toulon, 7 oct. 1851, p. 380.

¹⁰⁰ Idem, *Scrisoare către C. A. Rosetti*, Hyères, 6 noiembrie, 1851, în *Ibidem*, p. 384.

¹⁰¹ *Testamentul lui N. Bălcescu*, în *Ibidem*, p. 419.

¹⁰² B. P. Hasdeu, *Prefața la Ion Vodă cel Cumplit*, București, 1968.

¹⁰³ În creionarea profilului revoluționar a lui N. Bălcescu, de mare folos ne-a fost studiul N. Bălcescu-vedere de ansamblu, în Paul Cornea, *Aproapele și departele*, p. 131 - 162.

¹⁰⁴ Aprecierile îi aparțin lui Ō. Goga, *M. Kogălniceanu. Ciclu de conferințe*, 1936, p. 40.

¹⁰⁵ *Apelul către români*, subscris, în nuvelele Fundației culturale "M. Kogălniceanu", de N. Iorga, G. G. Mironescu, N. Titulescu, M. Sadoveanu, M. I. Kogălniceanu, ș.a. în B.A.R., Arhiva Kogălniceanu, XXXII, Imprimare.

¹⁰⁶ Mihail Kogălniceanu, *Dezbaterile corpurilor legiuitoare*, 1885, nr. 15, p. 208.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 41.

¹⁰⁸ Idem, *Iluzii pierdute*, în *Opere*, I, p. 58.

căruia coadă... prin scoborârea sa până la pământ, făcea mirarea tuturor babelor”, și “fermeneaua cea roșie care... semăna la-cununele de pipăruși întinse înaintea casei unui bulgar din Huși”¹⁰⁹, tânărul Mihalachi sărută mâna babacăi în “ceas de plecare spre alte țermuri”¹¹⁰.

Sperând ca la întoarcere să găsească Moldova “într-o stare mai bună” decât o lăsase, în 1834 pleacă la studii în stăinătate, alături de beizadelele Dimitrie și Grigore Sturdza. Deși colegiul iezuit din Lunéville (Franța) părea, la prima vedere, ferit de “vântul vremii”, aceasta era doar o iluzie. Pentru prima oară, la Lunéville, Kogălniceanu are *conștiința libertății*: “aici tot îi slobod; fieșcare om îi crai și poate să vorbească și să scrie ce îi va plăcea, fără ca să fie oprit”¹¹¹ și a distanțe enorme la care se situa Moldova față de societatea burgheză a Apusului.

Ca toată lumea, tânărul Mihail dorea cu disperare să vadă Parisul. Datorită discuțiilor despre Orașul-Lumină - un ideal și pentru locuitorii orașului Lunéville -, cât și a cunoașterii amănunțite a culturii franceze, această dorință a crescut. Aflând din scrisori că spătarul Alecsandri urma să se ducă la Paris, în vara anului 1835, să-l vadă pe “Vasilică”, Kogălniceanu scrie acasă să facă bine “babaca” să roage pe spătar să-l ia și pe el: “... mijlocește ca trecând prin Liunevil să mă ia și pre mine la Paris, căci atunce voi ave vacanție și foarte mult aş dori ca să văz și eu acest frumos oraș, minunea lumii”¹¹².

La cererea consulului rus din Iași, în 1835 micul grup este transferat la Berlin, al cărui mediu era considerat mai puțin nociv. Vestea părăsirii Franței, care-l îndepărta și mai mult de Paris, idealul său, l-a intristat pe tânărul Kogălniceanu. Deși șederea la Berlin i-a adus multe satisfacții, deși a locuit la pastori francezi și s-a aflat în contact cu “colonia” franceză de acolo, nu o dată transpare din scrisorile sale amărăciunea că nu studiază la Paris. Surorilor le scrie direct: “En Allemagne on est plus tranquille... cependant je voudrais rester en France”; “... je voudrais cent fois mieux rester en France”¹¹³. Atunci când e nevoit să se întoarcă în Moldova, îi cere “babacăi” să-l lase să vadă mai întâi Parisul (“Mă rog dar, babacă, catortosește ca să mă întorc în Moldova, însă dintâi să merg să văd Parisul, căci această călătorie nu costisăște mult”¹¹⁴). După o încercare nereușită în 1840, își va vinde tipografia și va reuși în final, după mulți ani și multe greutăți, să ajungă în “Orașul-Lumină”.

La Berlin, micul grup a locuit în casa “păstoriului luteran domnul Sușon... Aice învățăm latinește, franțuzăște, nemțăște, englizăști, mathematica, călăriia, armili, zugrăvia, jocul...”¹¹⁵. Într-un timp când burghezia germană făcea eforturi în direcția unității statale, orașul se dovedi însă nu mai puțin deschis față de *ideile liberale ale secolului*, tânărul Kogălniceanu putând să observe efectele pozitive ale reformei agrare din Prusia și învățând, tot acolo că: “C'est le mérite qui est la vrai distinction. La naissance n'est rien”¹¹⁶.

Vârsta spirituală a tânărului cărturar părea a nu fi echivalentă cu vârsta calendaristică. La douăzeci de ani se credea “un om în vârstă” și se întreba, retoric dacă “învățăturile se sfârșesc vreodată”, întrucât – îl asigura pe “babaca” -, “toate taxiile ghimnaziului le-am sfârșit, când eram în Franța”; “După doi ani de pitercere la Berlin, am intrat la Universitate, unde am învățat mai toate legile romane”, “ce am învățat în această vreme, vei putea vide, când mă voi întoarce în Moldova...”¹¹⁷. Dând dovadă de o precocitate remarcabilă, în 1837 publică trei lucrări importante, între care și primul volum din *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, considerată întâia manifestare plenară a istoriografiei române moderne.

Anii berlinezi și-au pus pecetea asupra personalității lui Kogălniceanu și el nu va înceta să mărturisească aceasta: “societății germane, bărbaților și marilor patrioți care au operat unitatea Germaniei datoresc în mare parte tot ce am devenit în țara mea”; “exemplul ce mi-a dat amorul pentru patria germană... datoresc eu amorul pentru patria română, și *spiritul liberal* care m-a însuflețit în toate actele vieții mele”¹¹⁸(s.n.).

¹⁰⁹ *Soirées dansantes (Adunări dănțuitoare)*, în *Ibidem*, p. 34.

¹¹⁰ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 11.

¹¹¹ M. Kogălniceanu, *Scrisoarea din 22 octomvrie 1834*, în M. Kogălniceanu, *Scrisori (1834-1849)*, Ediție Petre V. Haneș, Ed. Minerva, București, 1913, p. 45.

¹¹² Idem, *Scrisoarea din 6/18 iunie 1835*, în *Ibidem*, p. 75.

¹¹³ Idem, *Scrisoarea din 19/27 august 1835 și cea din 21 septembrie/3 octombrie 1835*, în *Ibidem*, p. 141 și 144.

¹¹⁴ Idem, *Scrisoarea din 17/5 noemvrie 1837*, în *Ibidem*, p. 128.

¹¹⁵ Idem, *Scrisoarea din 4/16 octombrie 1835*, în *Ibidem*, p. 75.

¹¹⁶ Idem, *Scrisoarea din 26 noiembrie (8 decembrie)*, în *Ibidem*, p. 148.

¹¹⁷ Idem, *Scrisoarea din 19 februarie 1838*, în *Ibidem*, p. 137.

¹¹⁸ M. Kogălniceanu, *Scrieri și discursuri*, ed. a II-a, Craiova, 1939, p. 119, 125 și urm..

În discursul rostit în 1891, la Academia Română, a insistat asupra instrucției primite la Berlin și a adâncii înrăuriri exercitate asupra-i de cultura germană. Este însă cu adevărat Kogălniceanu reprezentantul influenței germane? Corespondența din anii 1835-1838, de la Lunéville și Berlin, ne vine în ajutor: nu găsim aici laude pentru cultura sau spiritul german. Dimpotrivă; la Berlin el nu a cunoscut viața prusiană, ci tot pe cea franceză: aici existau mulți francezi și belgieni, se vorbea franțuzește¹¹⁹; și în casă vorbea această limbă, slujba o asculta la biserica protestantă a coloniei franceze, se ducea la reprezentății teatrale franceze ("mă duc câteodată la teatru franțuzesc, pentru ca să nu uit tonul franțuzesc"¹²⁰), iar principalele lucrări publicate de el la Berlin sunt tot în limba franceză.

A. D. Xenopol și N. Iorga au admis preponderența influenței germane¹²¹ asupra lui Kogălniceanu. În timp ce primul istoric insistă asupra "ideilor liberale" de factură germană, Iorga se referă la "ideile de respect pentru poporul muncitor și creator" german. Dar acestea nu au trecut în sufletul marelui om numai mulțumită șederii sale la Berlin: de la Marea Revoluție înainte, ideile liberale pluteau în aer; ca și Kogălniceanu, le-au avut Alecsandri, Russo și Balcescu, care nu studiaseră la Berlin¹²².

Precedat de faima de istoric și scriitor cu întinse relații în lumea cultă, la douăzeci de ani Kogălniceanu se întoarce în Moldova om deplin format, "un caracter și o voință"¹²³, cu "capul plin de planuri, unele mai bune decât altele". Adevărat iubitor al libertății, în 1837 scrisese deja *Schița* asupra Țiganilor, protestând împotriva robiei în care încă mai erau ținute atâtea mii de oameni în Principate: "Iată cum sunt Europeanii! Alcătuiesc societăți filantropice pentru înlăturarea robiei în America, pe când, în mijlocul continentului lor, chiar în Europa, sunt 400.000 de Țigani robi și 200.000 alții acoperiți de întunerecul neștiinței și barbariei"¹²⁴.

Odată ajuns în Moldova, Kogălniceanu este înaintat căpitan și aghiotant al lui Sturdza. "Un tânăr cu totul apusean, având strălucite legături în țară și în străinătate, un scriitor neobosit, al cărui condeiu glumeț părea că merge de la sine, atingând fără a răni, un autor cu reputația câștigată acolo unde cărțile nu se judecă după legături personale, un om harnic cu inițiativa fericită lua locul de organizator cultural pe care-l avuseseră Eliad, acum dezgustat, și Asachi, care niciodată nu se putuse avânta"¹²⁵. Convinși că, prin literatură, se pot introduce "o nouă viață, noi principii" și că "se găsesc sugeturi de scris"¹²⁶, în 1840 editează revista "Dacia literară" și preia conducerea Teatrului Național împreună cu Vasile Alecsandri și C. Negruzzi, apoi ia parte activă la editarea revistei "Propășirea".

Ranke îl învățase că "adevărata politică trebuie să aibă un temei istoric"¹²⁷, prin urmare, cu ținta declarată de "a fonda un stat și o societate europeană"¹²⁸, istoricul se manifestă înaintea reformatorului. În noiembrie 1843 inaugurează, la Academia Mihăileană, întâiul curs de istorie națională, "un mare eveniment nu numai în școală, dar și în toată lumea românească"¹²⁹, începe tipărirea vechilor cronici sub titlul de *Letopiseștele Țării Moldovei* și înființează în 1844 "Arhiva românească", prima revistă specială de istorie de la noi.

Anul 1846 îl petrece în Franța (unde se întâlnește cu N. Bălcescu) și Spania, în strânse relații cu cercurile revoluționarilor democrați, astfel încât, la întoarcerea în Moldova, colaborarea sa cu regimul regulamentar (dintotdeauna sinuoasă, punctată de suspiciuni, urmăriri, întemnițări), ia sfârșit. Anonim sau la adăpostul unor pseudonime, scrie diverse broșuri și pamflete la adresa domnitorului Mihail Sturdza (comparat cu "micii tirani din veacul de mijloc") și a "politicii machiavelice"¹³⁰ a acestuia. Iorga, de pildă, recunoaște "felul său, istoric și literar, de a se exprima"¹³¹ în cunoscuta broșură *Întâmplările din Moldova în luna lui Martie 1848*.

¹¹⁹ "Il y avait là beaucoup de Françaises et de Belges; en général, tout le monde parlait le français". Idem *Scrisoarea din 3/15 ianuarie 1836*, în ed. Petre V. Haneș, *op. cit.*, p. 151.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 150.

¹²¹ A. D. Xenopol s-a referit la rolul influenței germane asupra lui Kogălniceanu în discursul său de recepție la Academie, iar Iorga, în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea...*, capitolul *Cele dintâi lucrări ale lui Kogălniceanu: revistele "Dacia literară" și "Arhiva românească"*. Publicarea cronicelor, p. 3-61.

¹²² Petre V. Haneș, *Prefață* la M. Kogălniceanu, *Scrisori...*, p. XV-XVI.

¹²³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 16.

¹²⁴ M. Kogălniceanu, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigans, connus en France sous le nom de Bohémiens*, în *Opere*, II, ediția citată, p. 355.

¹²⁵ N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, p. 24.

¹²⁶ M. Kogălniceanu, *Introducere la Dacia Literară*, în Kogălniceanu, *Opere*, I, ..., p. 223.

¹²⁷ Leopold von Ranke, *Gedanken*, Berlin, 1941, p. 6, în Al. Zub, *Kogălniceanu istoric...*, p. 139.

¹²⁸ M. Kogălniceanu, *Scrisori și discursuri*, ed. a II-a, Craiova, 1939, p. 119, 125 și urm.

¹²⁹ V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, t. IV, București, 1902, p. 239, în Al. Zub, *op. cit.*, p. 390.

¹³⁰ M. Kogălniceanu, *Întâmplările din Moldova în luna lui martie 1848*, în Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 364 - 371.

¹³¹ N. Iorga, *Istoria românilor*, IX..., p. 127.

Ca militant la 1848, atitudinea îi este, în genere, cunoscută: a formulat un veritabil catehism al noului regim în *Dorințele partidei naționale în Moldova* și a redactat primul *Proiect de Constituție pentru România Unită*. Corupția administrației a fost atacată, cu virulență pamfletară, în broșura *Mihail Sturdza, partida națională și comisia*.

Urmărit de autorități pentru ideile sale progresiste (egalitatea în drepturi și îndatoriri, desființarea boierescului și a deosebiriilor de stări, prefacerea în proprietari a locuitorilor săteni, eliberarea robilor particulari, ba chiar unirea Moldovei cu Țara Românească, “cheia de boltă” a edificiului național), Kogălniceanu este nevoit să se exileze, ca unul ce avusese “amestec în lucrări răzvrătitoare împotriva cârmuirii”.

Sub noul domn, Grigore Ghica, începe ascensiunea sa politică, urmărind “cu stăruință, pe parcursul unei jumătăți de secol, realizarea unui program gândit, în linii mari, încă din primii ani după întoarcerea sa de la studii”¹³². Ca fruntaș al partidei naționale, a izbutit să asigure înfăptuirea Unirii; ca șef de guvern, deși gratulat de liberalii radicali cu epitetul de “omul de la 2 mai”, a contribuit la improprietărirea țăranilor și la realizarea marilor reforme modernizatoare; ca ministru de externe, putea să declare înaintea Adunării Deputaților: “Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare” și, nu în ultimul rând, ca deputat în Parlament (între 1857-1891) și-a făcut auzită vocea, cu o prestanță inegalabilă, în toate marile probleme ale epocii: condiția țăranului, înarmarea țărilor, înzestrarea cu instituții burgheze¹³³.

Cu aproape cinci decenii în urmă, socotise Parisul ca locul cel mai indicat pentru un tânăr care voia să cunoască “descoperirile și propășirile ce a făcut duhul omenesc”; în acest oraș se va stinge Kogălniceanu, aproape uitat, în ziua de 20 iunie 1891. O supremă învățătură se poate desprinde din biografia lui: “națiunile care nasc astfel de fii trebuie să se mândrească de ele înseși și să spere în bunul lor destin”¹³⁴.

Posteritatea l-a așezat în categoria “ziditorilor”; îndemnul lui O. Goga, ca orice istoriograf al lumii moderne să scrie, cu slove biblice: “La început a fost Kogălniceanu” revine, astăzi, mai actual ca oricând.

George Bariț

Bariț, “marele duhovnic al poporului său”, a fost “ca acea parte din apa cerurilor pe care pământul o înghite fără a mai da râuri veșnice, dar din care se înalță pe câmpiile de catifea verde și de aur palid hrana miilor de oameni, cari adesea uită să mulțumească”¹³⁵ (N. Iorga).

Fiu al unei moldovence și al lui Ioan Pop, preot greco-catolic, George Bariț s-a născut în 1812, în părțile de nord-vest ale Ardealului, nu departe de Cluj. A învățat la gimnaziul din Blaj, apoi la Colegiul catolic din Cluj. În 1831 revine la Blaj pentru a urma teologia și rămâne profesor de fizică la facultatea filosofică a liceului din același oraș, părăind “menit să trăiască în lumea oficială blăjeană între canonici erudiți, profesori de teologie și filosofie, să se imobilizeze deci, să se anchilozeze în această lume de tradiții respectate, dar părăsite de viață încă multă vreme”¹³⁶.

“Dinamic, stăruitor, dar totodată elastic, spirit modern și realist, bine orientat în ce privește trebuințele zilei”¹³⁷, încă din 1835 întocmește un memoriu în care atrage atenția asupra necesității înființării de școli românești (“Mă uitam împrejur în Ardealul tot, școli priveam: vedeam multe, dar românești, o, nu!... Școli sunt de lipsă, școli”¹³⁸). În 1837, într-o cuvântare ținută la examenul școlii sale, insistând asupra faptului că românii sunt un neam și trebuie să se sprijine doar pe ei înșiși, revine asupra problemei educației, soluția propusă fiind “o nouă pedagogie în serviciul interesului național”¹³⁹.

Împreună cu Timotei Cipariu, în 1836 Bariț face o călătorie prin Țara Românească, în timpul căreia tinerii profesori transilvăneni au avut întâlniri cu conducătorii vieții culturale de aici: I.-H. Rădulescu, Voinescu II, Cezar Bolliac, I. Văcărescu; probabil acum a încolțit ideea înființării unei gazete politice românești în Transilvania.

¹³² Al. Zub, *op. cit.*, p. 690 - 691.

¹³³ Georgeta Penelea-Filiti, *Prefață la Kogălniceanu, Discursuri parlamentare*, Ed. Minerva, București, 1994, p. XVI.

¹³⁴ Iosif Vulcan, *Panteonul român*, t. I, 1868, p. 33 - 38, în Al. Zub, *op. cit.*, p. 19.

¹³⁵ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, I, Ed. Porto-Franco, Galați, 1994, p. 59.

¹³⁶ Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria...*, p. 394.

¹³⁷ George Em. Marica ș.a., *op. cit.*, p. 179.

¹³⁸ G. Barițiu, *Precuvântare la “Disertație despre școli”*, în *Scrieri social-politice*, Ed. Politică, București, 1962, p. 45.

¹³⁹ N. Iorga, *Istoria românilor*, ..., p. 64.

“Băiat sărac, oferindu-i-se posibilitatea de a pregăti copii de negustori”, se mută la Brașov ca profesor la școala comercială și gândește că “decât literatură și cărți pentru câțiva, de ce n-ar fi literatură în foaie pentru toată lumea?”¹⁴⁰ În 1838, Bariț reușește să înființeze primele gazete românești din Transilvania: “Gazeta de Transilvania” și “Foaia pentru minte, inimă și literatură”, apărute, până în 1847, cu o regularitate impresionantă.

Și datorită locului de apariție, au cunoscut o foarte largă răspândire în toate cele trei țări române. În 1845, un anonim moldovean arăta că “nici un canal altul n-au știut atât de înțelepțește să folosească nației întregi”¹⁴¹. Fără îndoială, atât prin aria de răspândire, cât și prin faptul că Bariț a luat “din literatura românească de aiurea... tocmai ce era mai viu, mai original, ce era mai pe gustul țerănesc sănătos al românului de dincolo”¹⁴², “Gazeta” a fost conducătoarea principală a opiniei românești până la revoluție.

Profesând o ideologie luminist-liberală, publicația propunea un program reformist, moderat, în slujba comandamentelor vremii: rațiune, progres, neam și democrație și a reabilitării românilor ca popor, fiind un agent de prim rang al unității românești. Și pe plan social, aportul “Gazetei” este inedit, întrucât este prima foaie românească ce militează în mod deschis și susține cauza iobagilor.

“Ca toți oamenii crescuți la școala germană, cărora li se ia puțin din spontaneitate prin această educație, ca toți oamenii cari au început prin a fi pedagogi și cari păstrează ifosul dascălesc, Bariț scria cu oarecare greutate. Ceea ce nu înseamnă deloc că nu dădea de multe ori lucruri foarte frumoase”¹⁴³. “Gazetar pentru toți”, gazetarul poporului român supus în Ardeal unei stăpâniri străine¹⁴⁴, Bariț a abordat toate marile probleme ale națiunii române din Transilvania. Revine cu insistență asupra necesității creării unei industrii proprii: “...noi nu știm a ne lucra produsele patriei noastre. ...Fabrici n-avem, domnilor”, ironizează pe cei care se cramponau de vechile instituții: “Ce vă tot amăgiți a crede că lumea era mai bună odată?”, se ridică împotriva privilegiilor feudale: “Să se aperse societatea de privilegii asupra și omenirea va crește”, totul grefat pe credința optimistă că dezvoltarea învățământului și culturii este condiția principală a progresului: “De unde să știe statul că în cutare sătuleț nu zace un general, un inginer, un consilier mare, ascuns în pânura cea groasă, tocmai ca un diamant în noroi?”

Arătând că un element puternic, ce nu va permite nicidecum ca viața națională românească să se stingă în Transilvania e “strănsa comunicație națională și religioasă ce domnește și va domni totdeauna între românii transilvani și între partea nației ce trăiește și stăpânește în pământul moldovo-romănesc”, ținând trează încrederea românilor în viitorul lor, în preajma anului 1848, cititorii atenți puteau citi printre rânduri ideea unirii tuturor românilor într-un stat național: “Unire națională este frumoasa deviză ce răsună din toate părțile și deșteaptă duhurile cu putere multă”, dar și îndemnuri la luptă: “Iubiți-vă și apărați-vă unul pe altul, cunoașteți că sunteți frați și aceasta e naționalitatea”, ceea ce atrage după sine interdicția răspândirii gazetelor lui Bariț în Moldova și Țara Românească.

Era văzut de mulți contemporani - tocmai pentru că dispunea de organele românești de presă -, drept unul capabil să inițieze o campanie de emancipare socială și națională a poporului român. A primit vestea izbucnirii revoluției în apusul și centrul Europei cu mare entuziasm: “Plânsul mă înecă, pentru că în viața mea publică de jurnalist, lovită și cutreierată de atâtea valuri și prigoniri nemeritate nu mai cunoscui altă bucurie”, considerând că “Pentru români... se deschisese o epocă nouă... Ei simt că libertatea, egalitatea și frățietatea, această sfântă deviză a timpului nostru, va fi și a noastră scăpătoare”¹⁴⁵. Foile brașovene au devenit ecoul mișcării românești de regenerare, surprinzându-i manifestările și contribuind, prin difuzarea unor deziderate majore (cum era unirea, fără de care “voința nu are tărie”), la realizarea coeziunii românești.

În martie 1849, Bariț s-a refugiat în Țara Românească, fiind apoi arestat, dus în lanțuri la Cernăuți și predat, ca revoluționar periculos, autorităților austriece. După revoluție, și-a continuat neobosit activitatea publicistică (de pe urma căreia a avut de suferit trei procese de presă). În 1881 a tipărit un *Memorial*, adresat opiniei publice luminate din Europa, care cuprindea revendicările esențiale ale românilor din Transilvania.

Unul din inițiatorii și președinții “Astrei”, Barițiu a servit cu mult devotament Academia Română (al cărei președinte a și fost, în ultimele luni de viață). Din 1887 până în 1890 îl întâlnim ca președinte al Partidului Național Român din Transilvania. A murit în 1893, în plină

¹⁴⁰ Idem, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria...*, p. 394 - 395.

¹⁴¹ După V. Cristian, *op. cit.*, p. 135.

¹⁴² N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria...*, p. 395.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, I, Ed. Porto-Franco, Galați, 1994, p. 58.

¹⁴⁵ Vezi V. Chereșteșiu, Camil Mureșan, G. Em. Marica, *Viața și activitatea lui G. Bariț, Prefață* la G. Bariț, *op. cit.*, p. 11 - 17.

activitate: "Numele lui singur plutește deasupra operei, care pare înecată, dar slujește de temelie pentru ceea ce se vede la suprafață"¹⁴⁶.

*
* *

Cu ocazia evenimentelor excepționale, a traumatismelor grave, a tragediilor ieșite din comun, atunci când din paraliziile și violențele vechii lumi se naște o lume nouă, popoarele, având convingerea că există o putere protectoare, că **Individul poate influența destinul colectiv**, se agață cu disperare de ideea existenței unor oameni care pot conduce evoluții oarbe. De aceea, frecvent, personalitățile întruchipează un vast proiect politic.

"Figurile" pe care istoria le-a păstrat din marea masă a anonimilor nu pot fi imaginate în afara legendei lor, fără poemele faptelor lor celebre, fără discipoli și admiratori. Caracterizate de dorința identificării cu o epopee grandioasă, a unei revanșe strălucitoare, de refuzul de a fi umilite, personalitățile transcend viața obișnuită, lăsând o amprentă durabilă în istorie. Deși dotați, neîndoielnic, cu calități excepționale: spirit de decizie, inteligență sclipitoare, voință inflexibilă, curaj politic sau chiar fizic, o viziune politică grandioasă, "oamenii mari" se identifică, întotdeauna, și cu o operă politică excepțională. Simțind că Istoria se proiectează cumva asupra lor, personalitățile influențează durabil cursul istoriei, modelând destinul unei națiuni sau al unui popor.

La 1848, pașoptiștii ne-au demonstrat că orice idee trebuie să fie realizată undeva, că puțin interesează dacă locul unde este realizată este mare sau mic¹⁴⁷, dacă "muncitorii" sunt mai harnici decât aiurea. Și, fiindcă există un mit al tinereții perene, de ce să nu subsumăm acestui mit și generația română de la 1848? Dacă adevărul, dreptatea, frumosul sunt "mituri obiective", pentru ce aceia care întrupează asemenea virtuți să nu devină, și ei, mituri? În fond, a studia mitul, reflex popular al unui eveniment paradigmatic, poate constitui un mijloc de a parveni la miezul istoriei însăși...¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848*, Ed. Albatros, București, 1993, p. 73.

¹⁴⁷ N. Iorga, *Însemnătatea Unirii de la 1859*, în vol. *Conferințe*, Ed. Mincrva, București, 1987, p. 310.

¹⁴⁸ Al. Zub, *Istorie și finalitate*, Ed. Academiei Române, București, 1991, p. 43.